KRISTOFER JANSON

SKAL VI VÆLGE

JESU LÆRE

ELLER

TEOLOGERNES?

GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG

KRISTOFER JANSON

FRA NORGE. 1868.
HAN OG HUN. 1871. 12 Oplag.
MARIT SKJÖLTE. 1877.
DEN BJÆRGTAGNE. 1878.
VORE BEDSTEFORÆLDRE. 1882.
PRÆRIENS SAGA. 1885. 2 Oplag.
NORDMÆND I AMERIKA. 1887.
ET ARBEIDSDYR. 1889.
BAG GARDINET. 1890.
FRA BEGGE SIDER HAVET. 1890. 2 Oplag.
SARA. 1891.
DU ER KJØD AF MIT KJØD. 1895.
MIDDELALDERLIGE BILLEDER. 1901.
ENSOM. 1903.
ALF PAVE og andre Fortællinger. 1904.
MANGESLAGS KJÆRLIGHED. 1906.
LUDVIG HETZER OG HANS KAMPFÆLLER.
Billeder fra Reformationstiden. 1907.
BONDEFORTÆLLINGER I—II. 1908.
HJØRDIS. Billeder fra Nordland. 1909. 2 Oplag.
GJORDE HUN RET? 1910. 4 Oplag.
DIGTE. 1911.

G. B. N. F.

99sd 01739

KRISTOFER JANSON

SKAL VI VÆLGE JESU LÆRE ELLER TEOLOGERNES?

TRE FOREDRAG

KRISTIANIA OG KJØBENHAVN
GYLDENDALSKE BOGHANDEL
NORDISK FORLAG
MCMXII

Copyright 1912
by Gyldendalske Boghandel
Nordisk Forlag

TRYKT I CENTRALTRYKKERIET, KRISTIANIA

Tilegnet

alle religiøst interesserede, som vover at tænke.

FORORD

Jeg er en saamand, saar Guds ord
i dypen muld, paa stenet jord,
saar det for fugl, saar det for vind,
saar det i mange hjerter ind.
Gud sørger for, at den, som saar,
skal engang se en herlig vaar,
at det, som syntes trampet ned,
dog fandt et stille spirested.

Jeg vilde gjerne bli en tolk
for guddomslængslen hos mit folk,
der stunder ut til frihet, lys,
bort fra de mørke dogmers gys,
der ser Guds gnist i alt hvad skapt,
og ingen dømmer som fortapt,
der bygger kjækt sin himmelbro
i Jesu fotspor, liv og tro.

Saa stans, min bror, din travle gang,
og lyt til slægtens gamle sang
om Jesus, han som kom herned
at leve fadrens kjærlighet,
om Jesus, han som straaled ud
for verden fadrens første bud,
at veien til Guds himmelhvælv
er: elsk din næste som dig selv.

Jeg vandre vil min sagte gang
og nynne paa den gamle sang,
og lukker du ei op for mig,
saa vandrer stille jeg min vei.
Jeg saar og saar i Jesu navn,
saar haap og trøst mot sorg og savn,
ja saar det bedste, som jeg vet:
Guds evig varme kjærlighet.

Kristofer Janson.

Hvem har seiret i vor officielle Kristendom, Jesus eller Farisæerne?

Det er en kjendt sak, at Jesu protest og opposition væsentlig rettede sig mot sin tids prester og Farisæere. I dem saa han den egentlige og farligste fiende for de ideer, han vilde kjæmpe frem i verden. Og allerskarpest viser dette sig den sidste uke av hans liv, hvor denne hans protest antar saa voldsomme og lidenskapelige utbrudd som i talen, der er optegnet i 23de kapitel av Matheusevangeliet, hvor han kalder Farisæerne: «øienskalke, hugorme, helvetes børn», hvor han ikke alene beskylder dem for hykleri og magtsyke, men for at plyndre enker; for at gjøre helvetes børn ut av alle sine omvendte; for at pirke med formsmaatterier, mens de lot væsentlige ting ligge; for at være usædelige, indeni fulde av al slags raattenhet.

Naar det fredsommeligste menneske paa jorden nødes til at bruke saadanne uttrykk om landets bestaltede lærere, saa maa der være alvorlig fare paa færde, saa maatte Jesus i disse Farisæere og prester se fiender, hvis farlighet

vilde række ut over hans eget liv, se i dem en magt, der vilde true alle hans planer med undergang, og det *mest* efter hans død.

Jesu øvrige fiender, den letbevægelige *folkehop*, som det ene øieblik stod og gapte over ham som en slags mirakelmand, naar de saa hans underlige helbredelser, der syntes dem overnaturlige, fordi de ikke kjendte lovene for dem, og derfor vilde utrope ham til konge — og som næste øieblik løftede stene mot ham og vilde kaste ham utfor fjeldet, som hans egne byesbørn engang vilde gjøre — se deres jubel eller raseri vilde forsvinde, naar han forlot dette liv.

Og *Romerne*, som man forsøkte at ægge mot ham, de kunde jo i det høieste tage hans liv, og dermed var den sak forbi. *Disse* fiender vilde bare være *midlertidige* og derfor ikke farlige.

Men med Farisæerne og de skrivtkloke var det anderledes; thi her var det en kamp om *principer*, der vilde vare ut over livet. Her var spørgsmaalet, om hele den dogmatiske bygning, som slægtled efter slægtled av jødelærde havde tømret op og kittet sammen med utrolig flid, skulde omstyrtes, erklæres uduelig, sandhetsfiendtlig, eller om den skulde faa bli staaende som en verdensbeherskende magt.

Og den, som vilde omstyrte denne mægtige

ærværdige, av aarhundreder helligede bygning, der samlede sig om tempeltjenesten i Jerusalem, det var en uselig tømmermand oppe fra det foragtede Galilæa, en ulærd mand, der optraadte med en myndighet og selvsikkerhet, som om han havde slukt al verdens visdom. Saaledes mente Farisæerne.

Det blev samme kamp op igjen, som foregaaende tiders prestemagt havde ført mot profeterne, naar disse, ofte fremtrædende av folkets dunkle dyp, havde tordnet mot presteceremoniernes aandløshed og forstenende farlighed. Profeterne havde tilsynelatende maattet bukke under dengang, de fleste av dem var døde som martyrer for sandhetens sak, formerne havde atter kvalt aandens protest.

Det samme maatte gjøres ogsaa nu likeover for Jesus, mente Farisæerne; thi hans anløp var endnu det farligste. Ved siden av de gamle profeters frygtløse optræden havde nemlig denne Jesus tillike et saa mildt, vindende og ærefrygtindgydende væsen, og en saa mærkelig evne til at herske over naturkræfterne, at han drog mængden til sig. Derfor møtte ogsaa presterne og Farisæerne allevegne op, hvor Jesus traadte frem. De ormede sig om hans føtter som slanger, de søkte at fange ham i ord ved spidsfindige spørgsmaal, de søkte at mistænkeliggjøre

ham baade i mængdens og Romernes øine, og de havde intet andet at gripe til likeoverfor hans formentlige undergjerninger end at utsprede det rygte, at han drev sort magi, at han utførte alle sine underlige gjerninger ved Beelsebubs hjelp. De søkte at knuse ham paa alle mulige maater ved ærlige og uærlige midler; thi det gjaldt deres egen bestaaen.

Jesus kunde længe nok i bjergtalen sige, at han ikke var kommen for at opløse loven og profeterne, men for at fuldkommengjøre dem; det blev alligevel rigtigt, som Farisæerne anede og saa, at denne fuldkommengjørelse bar det gamles opløsning i sit fang, at den nye aandens vin, som Jesus bød sit folk og verden, vilde sprænge de gamle læderflasker, om man vilde forsøke at helde den i dem, og at det derfor var ret, som Jesus mente, at der maatte nye læderflasker til den nye vin.

Hvem var da disse Farisæere, og hvad var deres synd? Vi vil begaa en historisk overdrivelse, hvis vi skjærer dem alle over en kam og *bare* betragter dem i lys av Jesu voldsomme tale i Matheusevangeliet. Denne tale viser vel, at *som helhed* var det farisæiske broderskap raattent, at der under den sminkede, ærbare, fromme overflate gjemte sig alt slags lønlig uhumskhed. Men det maa heller ikke oversees,

at der naturligvis var enkelte hæderlige und- tagelser som Nikodemus, Josef av Arimathea, Gamaliel, Pauli lærer, og at Farisæerne havde *som parti* vist sit folk store tjenester og repræ- senterede det folkelige demokrati i motsætning til Sadducæerne, der repræsenterte det gammel konservative aristokrati.

Farisæernes broderskap var paa Jesu tid en 6000 mand stærkt og stod sammen som en mur. De nød folkets tillit. De var utgaaede av de bedste ætter, de sat som flertal i byraadet og i herredsstyrelsen. De havde ikke bestemte lærer- poster, men holdt offentlige foredrag i templets buegange eller samlede elever om sig i sine hjem. De havde indviet hele sit liv til at være Mose lov og overleveringerne underdanige og lære andre dette. De grundede paa loven nat og dag med lærdom og uendelig flid. De var ytterst nationalstolte og derfor selvskrevne til at værge det særlig jødisk nationale mot fremmed overgrep og havde virkelig gjort dette flere gange under de trykkende Romertider. En av dem, Pollion, havde endog paavist de brudd paa loven, som Herodes gjorde sig skyl- dig i og opfordret sine kammerater til at nægte at avlægge den nye undersaatsed, som han krævede. «Deres utvortes hellige liv tiltrak

kvinderne, deres fædrelandskjærlighet mændene», siger en forfatter.

Deres ydre stilling var, trods deres lærdom, meget beskeden. De var handelsmænd eller haandverkere. De havde derfor altid et tilnavn, der betegnede deres haandverk, saaledes: Rabbi Johanan, skrædderen, Rabbi Jehuda, garveren, Rabbi Isak, smeden o. s. v. Jøderne værdsatte ikke fromhed med mindre den gik haand i haand med legemligt arbeide.

Hvad var det da, som gjorde, at Jesus maatte angripe disse folkets ansete lærere, til hvem hele nationen saa op, og angripe dem saa hensynsløst, som han gjorde?

Jo det var, kortelig sagt, dette, at de havde gjort *aand* til *bokstav*, at de havde gjort *liv* til *form*. De havde forstenet hele jødedommen til et system av formler og ceremonier. De vilde faa folket til at tro, at det, som betingede frelsen for hver enkelt, var den nøie iagttagelse av de ydre former: vaskninger, bukninger, offringer, tiender o. s. v. og ikke det at være et godt menneske og leve et helligt liv.

Mot dette betonede da Jesus, at det tvertimot alene er det *indre* liv det kommer an paa, hvorledes den enkelte er vendt mot Gud, enten *til* ham eller *fra* ham. Formen skaper sig selv, eftersom manden er, og efter stedet, hvor han

han befinder sig. Det er *karakterens langsomme vækst opimot Gud*, som er det frelsende. Forsaavidt religiøse former og ceremonier hjelper til dette, er de berettigede; men en ceremoni kan ikke i sig selv hjelpe en over i saligheten; thi «Guds rike er inden i eder».

Denne Farisæernes tilbeden av formen gav sig da først utslag i en ren forgudelse av *moselovens bokstav*. De fem mosebøker blev betragtede som særlig guddommelig inspirerede, paa samme maate, som saa mange fromme bibellæsere endnu hos os betragter den hele bibel.

Og disse guddommelige lovbud var betroede *Israels* folk, fordi dette var herrens utvalgte folk, hans eiendomsfolk, der, naar deres Messias engang kom, var utseet til at bli verdens første folk, aandsherskeren over alle andre.

Med denne forgudelse av moseloven forbandt sig ogsaa den mest utprægede *nationalstolthet*. De sagde, at Gud havde givet til Israel tre dyrebare gaver: loven, Israels land og den kommende verden, at alle Israeliter var fyrster, alle hellige, alle filosofer, likesaa fulde av fortjenstfulde gjerninger som et granateple av frø, og at det var likesaa umuligt for verden at undvære dem som at undvære luft» (Sanhedrin f. 90 a). «Verden var skapt alene for Israel, ingen

uten Israel er kaldede Guds børn, ingen er elsket av Gud uten Israel» (Gerim 1).

De hadede i den grad hedningerne og alt hedningevæsen, at da det gamle testamente blev oversat til græsk, betragtede de ægte, i Palæstina boende, Jøder, dette som en vanhelligelse, holdt aarsdagen for denne begivenhet som en sørge- og fastedag og som en dag like ulykkespaaende som den, da Israel dansede om guldkalven. Det var længe forbudt at skrive lovens ord paa skind av urene dyr; men dette at uttrykke lovens ord i de urene lyd av hedningesprog, det blev betragtet som en endnu større vanhelligelse; thi hvorledes kunde Sems Gud tale i Jafets sprog, der ingen velsignelse havde?

Da en gammel Rabbi blev spurgt, naar den græske litteratur helst burde studeres, svarede han, at den kunde kun studeres paa en tid, der hverken hørte til natten eller til dagen; thi Guds lov og den alene burde et menneske grunde paa dag og nat.[1] Ja vi finder i deres Talmud følgende latterlig hovmodige ord: «hvem der ødelægger en sjæl av Israel, ham betragter skriften, som om han havde ødelagt hele verden, og hvem der bevarer en sjæl av Israel, ham regner

[1] Baade disse oplysninger og de følgende citater av jødelærde med angivelse av stederne, hvor de findes, er hentede fra Farrars bok: «Early days of christianity».

skriften det, som om han havde bevaret hele verden» (Sanhedrin f. 37 a).

Deres Rabbiner lærte endvidere, at hvem der forlænger lyden av ordet *een* i den daglige bekjendelse: «hør Israel, herren vor Gud, herren er een!» han skal have sine dage og aar forlængede (Berachoth f. 13 b).

Skjønt yppersteprestene viste de skammeligste eksempler paa graadighet, luksus, fraadseri, stolthet og vold, var de dog fuldkommen fornøiede med sig selv, naar de bare iagttog til den mindste tøddel ceremoniallovens bokstav.[1]

Som eksempel paa, hvor presteredet dette folk var blevet, kan tjene, at presteklæderne blev ikke alene brukte til at gjøre veker av for den store lysestake, men blev betragtede saa hellige, at de kunde *sone for synd,* selve kjolen for mord, beltet for billeddyrkelse og onde tanker.[2]

Ja Rabbinerne dristede sig endog til at fremstille Gud som studerende loven, den lov, han selv havde givet. De diskutterede, om Gud bar tankeremme eller ei. De fremstiller himmelen som en stor rabbinsk skole, i hvilken der er stridige meninger. Ved en leilighet, forsikkrer de, var der en disput i det himmelske akademi angaaende nogle smaating i en presteceremoni, og Gud selv indtok ét standpunkt,

[1] Farrars bok, S. 352—53 [2] Farrar S. 181.

mens englene indtok et andet. Det blev da nødvendigt at indstevne Rabbi Bar Nachmans sjæl som dommer. Og han gav den almægtige ret, hvorpaa Gud erklærede sig vel tilfreds med utbyttet av diskussionen.[1] En saadan forgudelse av bokstaven og nationaliteten grænser jo til bespottelse.

Men Farisæernes og de skriftklokes lærde bokstavpedanteri naaede dog sit høieste i læren om *sabbatens* hellighet. Denne dag havde de gjort rent til en trældommens og plagens dag, som saa mange kristne sekter har gjort det med Søndagen. Dette, at man ikke maatte arbeide, men blot hvile paa den dag, var regnet ut til den smaaligste nøiagtighet. En mand var saaledes bleven stenet ihjel, fordi han red ut paa sabbaten. Der var frembaaret syndoffer for én, som havde dræbt en orm paa sabbaten.

Man forbød folk ikke alene at gjøre op varme og koke paa sabbaten, men ogsaa at løse saa meget som en knute. Hvis en ægte Farisæer paa veien hjem blev overrasket av klangen fra tempelbasunen, der blæste ind sabbaten, maatte han blive staaende paa gaten paa samme flek uten at røre sig i 12 timer, hvis han vilde gjælde for rigtig from da.

De disputerede, om man havde lov at spise

[1] Farrar S. 497.

æg, der var verpede paa en sabbat, da det at verpe æg var et arbeide for hønen, og hønemor saaledes grovelig havde forsyndet sig ved ikke at vente sabbaten over.

De kunde ikke bli enige om en jordemor skulde ha lov at gaa til en barselkone paa en sabbat men bestemte endelig, at hun kunde ha lov at gaa 900, kanske 1000, skridt men ikke mere, selv om den arme kone laa og pintes ihjel.

At gaa gjennem en eng eller aaker maatte man ikke paa en sabbat; thi man kunde komme til at træde ut med føtterne noget av sæden, og det var det samme som at tærske.

Man maatte heller ikke gni et aks mellem hænderne og spise kornene.

Man maatte ikke bære i sin lomme noget tyngre end vægten av en tør fiken.

En kvinde havde ikke lov til at bære baand paa sin klædning paa sabbaten, med mindre baandet var syet fast, heller ikke nogen naal. Og en mand maatte ikke ha penge i lommen eller bære et blækhus paa sig eller ha pen bak øret.

Man tvivlede paa, om en far havde lov at bære sit spædbarn paa en sabbat. Ja Rabbi Jose lærte, at en mand, som havde træben, maatte la benet ligge hjemme paa sabbaten.

Man maatte ikke lægge vaate klute paa sit legeme, om man følte smerte etsteds, heller ikke ta medicin.

Ja paa den dag fratok man selv asenet sin bjælde og kamelen det staselige baand paa halen. Dyrene maatte ogsaa være lydige og pene sabbatsdyr.

Naturligvis var der en masse omgaaelser av disse sabbatsbud. Menneskenaturen er for sund til at kunne taale slik unatur, og naar den ikke tør protestere aapenlyst, saa bruker den list og iklæder sine omgaaelser en viss lovlig form. Saaledes var en lovlig sabbatsspadseretur en 3/4 engelske mil. Men nu hedte det: «hvor min *mat* er, der er mit *hus*». Saa bar da folk helt listeligt Fredag eftermiddag en klump deig en 3/4 mil bort og la den efter sig der; saa kunde de paa sabbaten endnu fortsætte og gaa 3/4 mil derfra igjen; thi der, hvor deres deig var, begyndte deres hjem.

Den jødiske religions formvæsen havde ogsaa skapt sig et farligt uttrykk gjennem *offerceremonierne*. Forgjæves havde de gamle profeter, Jesaias, Micha og andre tordnet i de sterkeste uttryk mot dyreoffringerne og hævdet den enkelte sjæls frie forhold til Gud. De var ikke destomindre blevne en fast institution, der samlede sig om Jerusalems tempel og om preste-

skapet som et uundværligt, formidlende element mellem den enkelte og Gud. Offerceremonierne havde fra først av været udelukkende *symbolske*. Paaskelammet var saaledes kun et minde om utgangen av Ægypten, da lammets blod, strøket paa Israeliternes dørposter, frelste dem fra pesten efter deres egen gamle fortælling. Men lidt efter lidt havde presterne forstaaet at lægge en *sonende* betydning i selve utøvelsen av offerceremonien, dog var ikke denne soning nogen utslettelse av *moralsk* svakhet. Jødernes syndoffere var nærmest at betragte som en slags mulkt for forsømmelser mot ceremonialloven, forsømmelser, som enten var ubevidst begaaede eller paadragne paa grund av urenhet. Der var nemlig mangfoldige ting, som gjorde en Jøde uren. At røre et dødt legeme, at træde ind i et telt, hvor der laa lik, at komme i berørelse med et forbudt dyr, et dødt ben, en grav, at staa nær én, der var rammet av en pludselig død, at ha en eller anden legemlig forbigaaende svakhet — alt dette gjorde en uren, og man maatte rense sig fra denne urenhet med et offer. Desuten var der saa utallige smaating at iagttage, at det næsten var umuligt for en, der ikke var prest og som følgelig havde sat sig nøie ind i disse ting, ikke at komme til at synde mot et eller andet lovbud. Dersom det offerdyr, man bragte, havde et usynligt lyte,

dersom man havde glemt tiende av en eller anden smaating, dersom man ikke paa dagen var istand til at betale det skyldige, dersom man maatte blive borte fra tempelfesterne paa grund av sygdom — saa var alt dette synder, som man maatte kjøpe sig fri for ved et offerdyr.

Naar et barn var født, maatte moderen efter utstaaet renselse vise sig i templet og frembære sit syndoffer, og presten gjorde da soning for hende.

Den spedalske maatte, naar han var helbredet, bringe sit lam til soningsoffer, og dermed var regningen kvittet for hans vedkommende.

Og dog var det umuligt, selv med den største nøiagtighet, ikke at begaa en eller anden feil og det baade fra folkets og presternes side. Og derfor blev der fastsat en dag om aaret, *den store forsoningsdag*, hvor man skulde klare alle disse uindløste regninger til loven og Vorherre, som havde ophopet sig i aarets løp.

I tre eller fire tilfælde er der ogsaa krævet et syndoffer for den, som begaar et *moralsk* brudd. Men i alle disse tilfælde er der tillike anordnet passende straf, en omstændighet, som altsaa taler mot den tanke, at *offerblodet* skulde føre med sig nogen sonende kraft, medføre en tilgivelse for *moralske* synder.

Ved alle disse utallige regler og forordninger

og ceremonier, hvis brudd maatte betales med offerdyr og penge til presten, havde presteskapet spændt en lænke om benene paa det ulykkelige folk, en lænke, der holdt dem bundne uten haap om nogensinde at komme fri. Ved disse regler havde presteskapet stillet sig selv op som et nødvendigt mellemled mellem folket og Gud, forlenet med guddommelig autoritet, da det jo var paa Guds vegne de handlede. Og de lot ikke de forsømmelige dø i synden. Enhver Jøde, der ikke vilde samtykke i at blive indsnørt i presternes og Farisæernes væv av ceremonielle forskrifter, truedes med utelukkelse av det messianske rike.

Men nu var der en hel del Jøder, for hvem det rent ut var en umulighet at overholde alle disse ceremonier. Deres samfærdsel med hedningerne, med Grækerne, Syrerne og Romerne, forbød dem det. De vilde ved en saadan overholdelse blive hindret i deres handelsliv og avskaaret fra hvert embede under det fremmede herskerstyre. Med daarlig samvittighet klyngede nogle av disse sig i nervøs angst til Farisæernes kjortelflik, stolende paa, at deres egne mangler skulde blive dækkede over og ikke blive dem tilregnede paa grund av de hellige Farisæeres overflødige gode gjerninger.

Men saa var der ogsaa en hel del av Jøde-

folket, og da væsentlig av den galilæiske bonde-befolkning, som dels var modige nok til at stille sig i likefrem opposition mot denne bokstav-trældom, dels halvt i fortvivlelse havde opgivet som noget umuligt det at kunne overholde loven, saa som den blev fortolket.

Paa disse var det, at Farisæerne satte ut-navnet: «Amme Haarazoth», det uttrykk, som i vor bibeloversættelse meget ukorrekt gjengives med «syndere». Med dette ord: «syndere», der jo oftest forekommer i forbindelse med toldere, «toldere og syndere» menes ikke *moralsk* for-dærvede mennesker. Det var kun et spottenavn paa dem, som ikke studerede loven og adlød fortolkernes forskrifter. En mand kunde være en løgner, tyv, horkar, ja selv en morder uten at ophøre at være: «hellig».

Og omvendt kunde en «synder» leve det mest eksemplariske liv, være et mønster paa huslige dyder og paa ærlighet i forretninger. Men trods dette var dog himlen forbeholdt den første, og den sidste vilde bli strengt utelukket. Studiet av loven, tiende av mynte, dild og kum-men, vaskning av potter og kar gjorde en skikket til optagelse i riket, ikke det at skjelne mellem ret og uret og handle derefter.

En saadan «synder» blev behandlet rent som et utskud. Hans vidnesbyrd galdt ikke for

retten; han mistede hver lovlig rettighet. Berø-relsen av hans klær gjorde en «hellig» uren. Han besmittede hvert hus, han traadte ind i, gjorde hver kopp, som han rørte ved, uren. Han fik ikke lov at være formynder for enken og den faderløse. Ingen Jøde av den farisæiske skole havde tillatelse til at læse loven for ham eller være hans reisefælle. Det blev paastaaet, at hver den, som gav sin datter i ægteskap til en «synder» skulde agtes like med én, som havde kastet hende for vilde dyr. Ja disse «Amme Haarazoth» var ikke alene utelukkede fra borgerskap, de var ogsaa utelukkede fra alt haap om opstandelse og deltagelse i himmerikes herlighet. Deres sted skulde være det ytterste mørke, hvor de skulde skjære tænder.[1]

Dette er bakgrunden, hvorpaa Jesu billede i sin samtid maa tegnes. Disse oplysninger maa til for at kunne forstaa paa den ene side Jesu voldsomme protest, paa den anden Farisæernes og de skrivtklokes rasende hat til ham og an-strengelser for at faa ham avveien.

Jødedommen holdt paa at forstenes, at bli et bokstavens, formens, aandløshetens skrækregi-mente klædt i prestekjole og med Farisæertan-keremme om panden. Den truede med at skulle bli aandelig ubrukbar som en surdeig, der skulde

[1] S. Baring Gould i «the contemporary review».

gjennemsyre hedningedommen med sin noble tro paa den ene Gud, retfærdighetens og kjærlighetens fader.

Dette tyranniske preste- og lærdomsaristokrati, der holdt folket nede i uvitenhet og skræk, maatte brytes. Det vilde sandsynligvis koste livet for den modige, som vilde vaage det; men hvad brød Jesus sig om dette legemes pinsel og død? Det var hans mission at la profeternes aand gjennemsuse Esras og hans efterfølgeres stolte og sterkt sammenkittede dogmebygning og at feie bort alt det støv og rusk, som havde skjult de evige grundsandheter i Jødedommen. Det var hans mission at bryte enhver yttre autoritetslænke, naar denne vilde binde den enkeltes samvittighet og at erklære folket frit i sit forhold til Gud. Det var hans mission at hævde, at det helt igjennem er det *indre liv* det kommer an paa, ikke den *yttre form*. Alle Jesu ord, alle Jesu gjerninger blev derfor en protest mot Farisæerne og presterne og alt deres væsen.

Naar han svarede paa spørgsmaalet: «hvem er min næste?» med at fortælle parabelen om den barmhjertige *Samaritan*, ophøie en av denne foragtede klasse mennesker, som Jøderne intet samkvem vilde ha med, til helten i barmhjertighetens parabel, mens han fremstillede den jødiske

prest og Levit som de feige og pliktsvikende; naar han talte venligt med den *samaritanske* kvinde ved brønden, ja dvælede flere dage i *Samaritanernes* by; naar han helbredede den *romerske* høvedsmands søn og den *kananæiske* kvindes datter og erklærede, at han ikke havde fundet slik tro i Israel som hos disse hedninger; naar han forkyndte, at det skulde gaa *hedningernes* Tyrus og Sidon taaleligere paa dommens dag end de *jødiske* byer Korazin og Betsaida, ja naar han endog formastede sig til at sige, at riket skulde tages fra Jøderne og gives hedningerne, saa var alt dette en krigserklæring mot Farisæerforkyndelsen, sterkere end om han havde slaaet sine motstandere bent i ansigtet, saa var dette en forkyndelse i gjerning av broderskapets almindelighet, kraftigere end alle ord. Ved at forkynde og vise, at man skylder hvert menneske venlighet, at broderskapets baand er kjærlighet, ikke ceremonielle trivialiteter, rothuggede han nationalstoltheten og det hele system, hvortil Farisæerne støttede sig.

Jesus traadte ind i husene til disse «syndere», som Farisæerne ikke vilde røre, han spiste med dem, han reiste med dem, han taalte, at de rørte ham, ja han kaldte apostle av deres midte. Dette var en trods mot alle de principer for renhet, der blev forkyndt av de skriftkloke. Ved denne

omgang blev Jesus selv i deres øine besmittet, og de samlede sammen sine kjolefolder for ikke at berøre ham, som om han havde været en moralsk spedalsk.

Men I kan vite for et forløsningens pust, der maatte gaa over hele dette foragtede sociale lag ved en saadan adfærd av Jesus. Hidtil havde de været uten fører. Nu havde deres ulmende misfornøielse mot presternes og lovens tyranni faaet luft. De havde faaet sin tolk, og det én, som ikke tiggede om et hjørne i himmelen for de ellers utelukkede men gjorde fordring paa det hele. Ja han vovede at sige, at disse «syndere», som adlød den *moralske* lov var sandere sønner av Abraham og bedre disciple av Moses end Farisæerne, som gjorde Guds ord til intet ved sine overleveringer. Der var fare for, at Jesus skulde drage hele denne mængde til sig ved at lære dem, at Farisæernes forskrivter hindrede istedetfor hjalp dem, som søgte adgang til riket.

Men han traadte ogsaa direkte op imot hver enkelt av de Farisæernes paastande, der havde forvrængt Guds sandhet.

Først var det da forgudelsen av *moselovens bokstav.*

Moseloven var jo saa hellig i de skriftklokes øine, at den ikke maatte kritiseres.

Jeg har alt anført eksempler paa denne lovforgudelse.

Og der vover denne Jesus, tømmermanden fra Galilæa, ikke alene at kritisere lovens bud men formelig at avskaffe dem. Han sagde: I har hørt, at der er sagt de gamle saa og saa, *men jeg* siger eder saa og saa. Han vover altsaa at stille *sin* autoritet op imot og over de gamles. Har man hørt maken til frækhet!

Og saa begynder han sin bjergtale med at prise salige — ikke dem, der trofast strævede med at holde Farisæernes ceremonier, men de fattige i aanden, de sørgende, de sagtmodige, de som hungre og tørste efter retfærdighet, de barmhjertige, de rene av hjertet, de fredsommelige, de som blir forfulgte for retfærdighets skyld. Han siger ikke et ord om bukningerne og vaskningerne og offringerne, han springer dem overlegent over som formelig unødvendige.

Og for likesom at slaa fast motsætningen mellem den lære, han førte, og den som Farisæerne gav, stillede han et barn midt iblandt dem og erklærede, at medmindre de blev som børn, kom de slet ikke ind i himmerike.

Barnet, som lever sorgløst og glad, uten at tænke paa faste og lange bønner, uten at stræve og kave med at holde alle sabbatens smaapuslerier, det skulde være mønstret, det skulde være

i himmeriket og de dydefulde Farisæere *utenfor*. Det var jo den skjære haan dette!

Ikke under, at børnene flokkede sig om ham, at han tok dem i favn og velsignede dem, at de hilsede ham med sit halleluja og hosianna i templet til Farisæernes store forargelse. Det skulde saaledes ikke nytte noget alt dette Farisæerstræv med yttre former. Det var barnetroen, barnetilliten det galdt om, dette barnligt i aanden at kunne lægge sig op til Gud faders bryst, suge kraft fra ham og vie hele sit liv til at være kjærlig mot alle og tjene alle.

Og selv *sabbatsbudet* trodsede Jesus. Han gik med sine disciple gjennem kornmarken paa sabbaten, og disciplene plukkede aks og aat. Han sagde til den verkbrudne mand: «stat op, tag din seng og gakk!» — og det paa selve sabbaten. Ja han syntes formelig paa trods at *vælge* denne dag til at gjøre sine helbredelser i. Han lærte endog, at «sabbaten er til for menneskets skyld og ikke mennesket for sabbatens», at det «altid er tilladt at gjøre godt paa sabbaten». De smaapirkerier, som lærde pedanter havde bygget op i aarhundreder med flit og ihærdighet, dem blæste han omkuld med dette ene ord.

Og ikke alene mot sabbaten og mot moselovens ufeilbarhet reiste han opposition. Han

vilde rent ut avskaffe *offerceremonierne* og *tem- peltjenesten.*

Nu havde de jødelærde i aarhundreder ar- beidet paa at centralisere al gudsdyrkelse i Jeru- salem om templet der, og saa vover denne Jesus at forudsige, at «den time kommer, da man hverken paa Garizim eller i Jerusalem skal til- bede faderen» at «timen kommer, ja er nu, da de sande tilbedere skal tilbede faderen i aand og sandhed», som om de ikke gjorde det i Jerusalem. Ja han tok atter i sin mund de gamle profeters djerve utfald mot offringerne og vendte sig med motbydelighet fra dyreblodbadet ved paasketiden i Jerusalem og jog ut av temp- lets forgaard dem, der solgte offerdyr og veks- lede penge for at betale tempelskatten. Og han ropte ve over de skrivtkloke og Farisæere *der*, i selve templet og det i alt folkets paahør, ropte ve over dem, fordi de lagde vægten paa de ydre smaating, tienden av mynte, dild og kum- men men fordømte de ting i loven, som var sværere, nemlig ret, barmhjertighet og tro, at de vaskede bægere og fate utvendig, mens de indeni var fulde av rov og uretfærdighet. Han erklæ- rede, at toldere og skjøker skulde før dem gaa ind i himmeriket. Altsaa atter dette: de yttre ceremonier i sig selv nytter ikke, det er det indre liv det kommer an paa.

Presterne vilde agere en slags midlere mellem Gud og folket, og Jesus lærte i parablen om den forlorne søn, at selv den dypest sunkne ingen midler behøver; han kan gaa liketil sin himmelske fader uten nogen blodforsoning og prest.

Vi ser saaledes, at Jesu forkyndelse var *revolutionærende*, vilde forandre hele jødedommens sociale vilkaar og religiøse indhold. Den sprængte Rabbinernes hele system, rev ned nationalskrankerne mellem menneskene og forkyndte det almindelige broderskap, alle mennesker som Guds børn.

Og de første menigheter søkte trolig at følge i mesterens fotspor. Vel holdt det haardt for en Peter at skulle agte hedninger like med Jøder, og der maatte synet med Cornelius til, før han gav sig. Og vel holdt det haardt for Jakob, herrens broder, at opgive omskjærelsen som lovtvungen for alle dem, der vilde blive medlemmer av det nye broderskap. Men Pauli kraftige protest og overlegne aand seirede dog omsider, og det almindelige broderskap blev anerkjendt uten jødelovens hæmmende skranker. Og dog forfulgte moselovens og ceremoniernes skygge Paulus hele hans liv og gjorde ham hans arbeide surt. Kampen mellem de jødekristne og de hedningekristne, som de kaldtes, har været be-

tydeligere og hatefuldere, end man nu synes at ane.

Dette almindelige broderskap fik i de første menigheter sit synlige utslag i tre ting: 1) forsøket paa at indføre eiendomsfællesskap, et forsøk, som dog mislykkedes, dels paa grund av forfølgelser, dels paa grund av indbyrdes splid og fusk. Menigheterne var ikke istand til at bære en saa høi grad av idealitet. 2) I at menighetens forstandere eller prester kun var kammerater mellem like, at der altsaa ikke fandtes noget presteskap med særegne magtrettigheter. Presterne var menighetens tjenere, ikke dens formyndere og herrer. 3) I at slaven ved deres kjærlighetsmaaltider fik plads side om side med embetsmanden og adelsmanden og blev av dem kaldet broder.

Kjærlighetens ild var den bærende kraft i det nye, unge verdensbroderskap. Den blev pustet til og holdt vedlike av forfølgelsen og martyrbegeistringen. Hedningerne utbrøt jo om de kristne: «se hvor de elsker hverandre!»

Og Johannes uttalte som summen av hele evangeliet: «børnlille! elsker hverandre!»

Og nu kommer det store spørgsmaal: «*har det, som kalder sig kristendom nu om dagen, været tro mot sin mesters opgave og ideer?* Følger det ham i hans protest mot bokstavdyr-

kelsen og ceremonierne som frelsebringende? Forkynder og praktiserer det det almindelige broderskap? Eller er det Farisæerbetragtningen og Farisæerpraksisen, som er kommet til herredømmet igjen?

Min anklage er, at det sidste desværre er tilfældet, og hensigten med dette foredrag var at vise dette.

Nu begynde man ikke med at misforstaa mig saaledes, at jeg skulle ville kalde vort nuværende presteskap Farisæere i den billedlike betydning, hvori man almindelig forstaar ordet, nemlig som hyklere, skinhellige, umoralske som Jesu tids Farisæere var. Jeg tror meget mere, at vor prestestand i sin helhet bestaar av alvorlige og hæderlige mennesker, der tror, hvad de lærer, og som lever et retskaffent liv. Hvad jeg her alene har med at gjøre er ortodoksiens *ideer*, som den endnu forfægter med næb og klør, og som efter min mening forhindrer saa indgangen av Jesu sande kristendom og er slik anstødssten for de dybest religiøst interesserede folk, og slik gjenstand for spot og foragt av dem, der staar utenfor kirken og bare kritiserer den.

Jeg har intet at gjøre med presternes personligheter. Det er mig *sak* om at gjøre, ikke personligt angrep paa noget menneske eller enkelt parti.

Jeg har vist, hvorledes Farisæerne paa Jesu tid havde forstenet sig i bokstavforgudelse med hensyn til moseloven, og hvor aapen og fri Jesu protest her var, hvorledes han vovede offentlig at kritisere lovens bud og sætte *sin* autoritet op imot Mose og de gamles.

Har nu kirken fulgt Jesus paa denne bane? har den aapnet veien for fri undersøkelse og kritik av sine hellige bøker? Nei den har, for de flestes vedkommende da, gaaet endnu videre end Farisæerne. Den har ikke alene ophøiet de 5 mosebøker til ufeilbar skrivt, men den har gjort det med alle de andre bøker i det gamle testamente og, hvad Jøderne slet ikke gjorde. Og dertil har den føiet det nye testamentes skrivter.

Den *katolske* kirke var saa ræd for, at mængden skulde læse disse skrivter og finde ut noget andet end det, som presterne lærte, at de forbød lækfolk at læse bibelen og gjemte den i det latinske sprogs skrin.

Da saa protestantismen sprængte paveaaket og trængte en ny ufeilbar autoritet istedetfor pavens, saa ophøiede den skrivternes bokstav til denne autoritet. Og for at mængden, som nu fik adgang til at læse bibelen i modersmaalet, ikke skulde falde paa at fortolke den anderledes end de nye samfund ønskede den fortolket, saa

skapte de en soldatervagt av troesbekjendelser rundt om sine samfund. Hvor megen skade har ikke denne kirkens lære om bibelens *bokstavelige* inspiration medført!

Støttende sig til det gamle testamente som inspireret ufeilbar skrivt har jo Mormonerne (og det med fuld ret ifølge disse forudsætninger) forsvaret flerkoneriet og andre galskaper. Støttende sig til det samme paatok jo under borgerkrigen en av de norske lutherske kirkeavdelinger i Amerika sig at forsvare slaveriets berettigelse. I ly av denne paastand om det gamle testamentes inspiration er jo de gamle jødiske sagn om alle tings tilblivelse og om de første mennesker slaaet fast som virkelige begivenheter og lært i vore bibelhistorier, uagtet baade lærere og børn skal ha ondt for at kunne forsone den gamle jødiske Jahve, som angrer, som hevner sig, som ødelægger for fote, med den Gud, som Jesus lærte os, visdommens og kjærlighetens fader. Der er vel intet, der saaledes har tjent til at forvirre vore børns hjerner og svække deres medfødte begreber om godt og ondt, som dette dogme gjennemført i praksis.

Luther var jo en overdrivelsernes mand, og han kunde i ophidselsens øieblik drive en paastand til en saadan ytterlighet, at han siden havde ondt for at kunne forsvare den.

Som en saadan ægte farisæisk yttring av ham maa vel denne staa: «et bokstav, ja en tøddel av bibelen har større og mere betydning end himmel og jord» og det skjønt Luther selv, ganske ugenert inkonsekvent, har kritiseret vældelig baade Jakobs brev og Johannes aabenbaring. Og hvor skadelig overdrevet er ikke en paragraf som denne i Baptisternes bekjendelse av New Hampshire 1833, at bibelen «har Gud til forfatter og sandhet uten nogen blanding med vildfarelse til indhold». Og dette uagtet al historie lærer, at apostlernes originalmanuskrivter er gaaet tapte, at optegnelserne, som vi nu har dem, har gaaet gjennem mange hænder, har været redigerede og omredigerede mange gange, at det vrimler av unøiagtigheter og paavislige motsigelser der.

I den senere tid er der jo kommet en friskere vind i seilene her i Norge. Trods kirkens protest og utskjælden for fritænkeri har bibelkritikken drevet sine undersøkelser gjennem lærde og sandhetssøkende mænd. Og nu begynder baade universitetsprofessorer og enkelte statskirkeprester at give efter for bevisernes trykk og har forladt og protesteret mot læren om bibelens *bokstavelige* inspiration. De forbeholder sig ret til, likesom Jesus i sin tid, at kritisere bibelen saavelsom enhver anden uttalelse.

Men hvor faa er det dog endnu, som ind-tager dette standpunkt. Se utover det store lækfolk. Er det ikke skrivtsteder og atter skrivtsteder som føres i marken som enegjældende i den teologiske diskussion? læser ikke saagodtsom hele almuen bibelen med en overtroisk bokstavforgudelse? styrkes de ikke i dette av hele retninger inden kirken? brukes ikke bibelsteder som banstraaler mot alle motige, protesterende tvivlere? bindes ikke bibelen som en møllesten om halsen paa dem, som vil reise sig mot dogmernes tyranni? Ak jo, Farisæernes bokstavforgudelse sitter endnu som seirende, og Jesu frimodighets aand, der vil fordømme alt raatt og stygt, hvad enten det findes i bibelen eller ei, er endnu i minoriteten.

Saa omtalte vi Farisæernes *sabbatstrældom*. Er den brudt i vor kirke eller ei?

Det skal siges til den lutherske kirkeavdelings ros, at den har stillet sig friere i dette spørgsmaal end dens protestantiske brødres og har handlet efter mesterens ord, naar han sagde, at sabbaten var til for menneskets skyld og ikke mennesket for sabbatens.

Men se nu i den *reformerte* kirke! se i England og Skotland og Amerika! Med hvilket lag av utvorteshet og hykleri er ikke Søndagen der belastet? Man forsøkte utgivelsen av en

Søndagsavis i London; men den blev voteret ut av tilværelsen ved stores og smaas forenede raseri. Hviledagen er der med Farisæerglans gjort til et aak om menneskenes halse. Man tror at skulle behage Gud ved at være sure og kjede sig paa den dag.

Jeg mindes Ingersols humoristiske skildring om sin barndoms sabbat. Han skriver:[1] Da jeg var gut, blev Søndagen betragtet for altfor hellig til at man da kunde fornøie sig. Søndagen brukte at begynde, naar solen gik ned Lørdag kveld.

Naar solen sank ned under horisonten Lørdag aften, faldt et mørke over huset ti tusind gange dypere end nattens. Ingen sagde et venligt ord. Ingen lo. Ingen smilte. Det barn, som kunde se sykeligt ut, blev betragtet som det frommeste. Den kveld maatte du ikke engang knække nøtter. Dersom du blev grepen i at tygge kvae, var det kun et nyt bevis paa det menneskelige hjertes totale fordærvelse. Det var en forfærdelig høitidelig kveld. Dyspepsia laa i selve luften, du indaandede. Hver og en saa trist og bedrøvelig ut. Jeg har hele mit liv lagt mærke til, at mange folk tro de er religiøse, naar de er plagede av dyspepsia. Hvis man kunde finde et absolut middel mot denne syg-

[1] Foredraget: man, woman and child.

dom, vilde det bli det haardeste slag, som kirken endnu havde faaet.

Søndag morgen havde høitideligheten simpelthen øket sig. Da gik vi til kirke. Presten stod paa en prækestol omtrent tyve fot i veiret, og han begyndte med «for det første» og kilede paa og paa indtil «for det tre og tyvende». Saa gjorde han nogle bemærkninger til tekstens anvendelse, tok saa en almindelig oversigt over emnet, og efter to timer naaede han sidste kapitel av aabenbaringen.

I de dage var der ingen varme i kirken, hvor koldt veiret monne være. Det blev betragtet som en slags synd at føle sig vel, naar man takkede Gud.

Den første kirke i Ny-England, som indførte en ovn, spaltede sig av den grund.

Efter prækenen havde vi da en pause. Saa kom katekismus-overhøringen. Vi kom ogsaa gjennem den. Vi sat paa rad med vore føtter omtrent 6 tommer fra gulvet. Presten spurgte os, om vi vidste, at vi alle fortjente at gaa til helvede, og vi alle svarte: ja. Saa spurgte han, om vi vilde være villige til at gaa til helvede, hvis det saa var Guds vilje, og hver liten løgnhals ropte: ja. Saa blev prækenen præket over igjen, begyndende fra den anden ende og gaaende bakover. Efter dette lagde vi i vei hjem-

over tunge og sure, overvældende av den visdom, som er nedlagt i dogmet om den stedfortrædende forsoning. Naar vi saa kom hjem, og vi havde været snille gutter og veiret var varmt, vilde de stundom ta os ut paa kirkegaarden for at muntre os lidt. Og det muntrede mig virkeligt. Naar jeg saa paa de sammensunkne grave og de hældende kors og læste de halvt utslettede inskriptioner gjennem taushedens og glemselens mos, saa fandt jeg en stor trøst i det. Det faldt mig ind, at det at holde sabbaten heller ikke vilde vare evigt. Undertiden vilde man synge den deilige hymne, hvori følgende opmuntrende vers forekommer:

hvor menigheter aldrig dør,
sabbater aldrig ender.

Disse linjer gjorde mig dog lidt fordomsfuld selv mot himlen.

Tilsidst fik da Søndagen ogsaa ende. Det minut, da solen gik ned, var vi fri. Mellem klokken 3 og 4 pleiede vi at gaa ut, for at speide efter, hvorlangt solen var kommen nu. Sommetider syntes vi den stod stille av bare ondskap. Men endelig gik den da ned. Den maatte til. Og naar den sidste strime av lys sank ned under horisonten — op fløi vore huer, og vi ropte tre hurraer, for friheten engang til.»

Man kan sige: «ja det var den gang, slikt

findes ikke nu». Mon ikke, om end ei i saa overdreven maalestok?

Jeg husker godt, at min nabo i Minneapolis, en presbyteriansk prest, sendte bud over til mig, da mine børn lekte paa tunet som sædvanligt en Søndag. Han spurgte, om jeg ikke erindrede det var hviledagen. Hans egne børn, stakkarer, stod bak vindusgitteret som indestængte fugle og saa med misundelse paa mine smaa, der havde en Gud, som ikke forbød børn at være glade og leke sig om Søndagen.

Har ikke saa Farisæismen seiret med glans her? Og tendensen gaar slet ikke i retning av at minske denne utvorteshet. Tvertimot truer den med at trænge ind ogsaa i den lutherske kirkeafdeling, hvor mange tar ordet for at stramme Søndagsbaandene.

Saa har vi *offerteorien*, det at kunne sone Gud ved offere. Jesus talte, som vi har vist, djerve ord mot dyreoffringerne i Jerusalem. Han lærte paa de gamle profeters vis, at det eneste offer, Gud ønsker, er menneskets fulde hengivelse til ham, at blodoffere og matoffere er Gud en vederstyggelighet.

Hvad gjør saa den kirke, som kalder sig efter ham? Jo den skaper ut av Jesu person et blodigt offer, der skal sone Guds formodede vrede og tilfredsstille hans retfærdighetsfølelse. Det

billedsprog, som især er anvendt i Hebræerbrevet, og hvor Jesus sammenlignes med Jødernes slagtede paaskelam, det misforstodes derhen, at Jesu legemlige utgydte blod havde en sonende og betalende betydning for vore synder.

Og ihvorvel sund menneskeforstand ikke kan begripe, at den høiestes retfærdighet skal kunne tilfredsstilles ved at være uretfærdig og late en uskyldig lide og dø istedetfor den skyldige, og heller ikke, at en *andens* gode gjerninger kan være adgangsbillet for *mig* til himmeriket, saa lærer imidlertid den kirke, som kalder sig efter Jesus, dette.

Ja den *katolske* kirkeavdeling gik saavidt, at den paastod, at Jesus led opigjen alle offerdødens kvaler, naar presten løftede hostien, og brødet forvandledes til Jesu virkelige legeme og vinen til hans blod. Og mens de protestantiske kirker forkastede dette, beholdt de dog offerteorien om blodforløsning; og vore prækener, vore salmer, vort ritual drypper likesom av Jesu offerblod. Vi tvættes, vi læges, vi renses, vi frelses ved Jesu blod, heter det. Man bader sig formelig med vellyst i alt dette blodsnak.

Hvem har saa seiret her? Jesus eller Farisæerne? Aa Farisæerne og det med glans. Jesu protest er sat ut av betragtning.

Og saa skapte man det enkle erindringsmaaltid om Jesus, det som de første menigheter feirede som et billede paa broderkjærligheten, der i Jesu navn forbandt alle, store og smaa, fattige og rike, til en stor familie, saa skapte kirken, paavirket av hedningernes mysterier, dette om ogsaa til et mysterium, der skulde støtte den blodige offerteori. Og de forkyndte nu, at vinen og brødet enten forvandledes til eller forbandt sig med Jesu virkelige legeme og blod, som da bragte de nydende i en mystisk forbindelse med Jesus, en forbindelse, der for de vantro blev til dom, men for de troende meddelte syndernes forlatelse.

Altsaa Farisæernes paastand, at *yttre* midler kunde virke rensende og sonende, dette hvorimot Jesus reiste sig med hele sin protests vælde, det optok kirken igjen og utvidede det, saa at den ikke alene lærte, at Jesu retfærdighet kunde indpodes i os og gjelde for vor retfærdighet, men at dette kunde ske ved *utvortes* midler, der virkede paa en mystisk, troldomsaktig maate. Kort sagt: kirken gjorde de vakkre symbolske skikke, daapen og kjærlighetsmaaltidet, til *sakramenter* og omgav dem med mystisk hemmelighetsfuldhet.

Jesus havde betonet, at det var karakterens vækst i det gode, som det utelukkende kom an

paa, og forsaavidt den kunde fremmes ved yttre skikke, saa var disse berettigede. Alle paavirkninger, som kunde vække og nære de gode livskræfter i os, var berettigede men kun som *paavirkninger*. Vil man lægge noget mere i skikkene, vil man tillægge dem i sig selv en rensende eller sonende betydning, da kommer man ind paa Farisæerræsonnementet, der munder ut i den overdrivelse, at det i grunden er de yttre mekaniske skikke, som gjør utslaget til ens frelse; hvorledes ens eget liv er, blir det uvæsentlige. Og den bane har den officielle kirke betraadt.

Eller læres der ikke endnu, at vi mennesker er *totalt fordærvede*, at vi intet kan gjøre av os selv til salighet, at vor frelse maa indpodes i os *utenfra* gjennem daap og holdes vedlike gjennem altergang? Det blir saaledes efter dette det utvortes, som blir det væsentlige, det frelsende, de magiske troldoms midler, som kirken holder i sin haand og raader over gjennem sine naademidler.

Selv daapen, der i sit vakkre billedsprog betegnede, at vil man være en sand kristen og indvie sig til Jesu efterfølgelse, saa maa man avtvætte al smuds av din sjæl og blive ren, som han var det, selv den gjorde man til et gjenfødelsens sakrament, og lærte, at der foregik en aandelig forvandling med barnet, saasnart disse

vanddraaper, ledsagede av prestens ord, kom paa dets hoved.

Hvis daapen havde været absolut nødvendig til salighet, havde været grundpillen for det nye samfund, hvorfor døbte da Jesus aldrig selv? hvorfor taler da Paulus halvt overlegent om daapen som noget, han ikke har tid til at hefte sig med, da hans gjerning var at predike, og som han derfor overlater til andre? hvorledes kan han da sige: «Kristus utsendte mig ikke til at døpe» (1 Cor. 1, 17)?

Ved at gjøre de smukke, ærbødige symbolske skikke om til sakramenter, har kirken gjort sig selv ubodelig skade. Den har derved, trods sin mesters protest lagt vægten paa det *utvortes* og tillagt dette en mystisk og magisk betydning, som det ikke har, og derved draget mængdens sind bort fra det væsentlige, det at opbygge sit eget indre ved selvvalg og selvutvikling.

Den reformerte kirke staar dog i dette stykke bedre end baade den katolske og den lutherske.

Netop ved at binde frelsen fast til visse ceremonier og ophøie dem til det væsentlige, havde de jødiske prester og skrivtkloke gjort sig selv uundværlige for folket. De havde tilranet sig magtstillingen at være et slags midlere mellem Gud og det. Jesu lære om alles broderskap, hans parabel om den forlorne søn, hans hele

liv og lære var en protest mot denne tanke⸗gang. I hans vordende rike skulde hver hus⸗fader være prest, hvert hjem være en kirke, alle brødre og kammerater, vor himmelske faders børn. Derfor ser vi ogsaa, at de første menig⸗heters forstandere var menighetens tjenere mere end dens herrer. De var ansatte av menig⸗heterne for at varetage orden i forsamlingerne.

Utdannelsen av et særligt presteskap var for⸗beholdt senere tider, da kirken slog ind paa Farisæersporet istedetfor at følge sin mester. Da utdannede der sig et presteskap med kost⸗bart utsyede klæder og staaende et trin over mængden, da gjorde man sakramenterne til det samme som offringerne og vaskningerne og de andre utallige ceremonier havde været for jøde⸗presterne, et nødvendigt frelsesmiddel, som bandt menigheten fast til kirken, likesom Jø⸗derne før var bundne til Jerusalems tempel. Og presterne blev atter midlere mellem folket og Gud, de som havde himmerikes nøkler i sin haand, de som kunde binde og løse, opløfte eller fordømme, den helllige stand, til hvem Gud havde betroet frelsens naademidler. Og denne midler⸗ og magtstilling naaede da sit høieste toppunkt i læren om pavens ufeilbarhet. Menigheten havde ladet sig fratage sin ret og havde atter ladet sig smedde i trældom under

et presteherredømme. Istedetfor Jesu lære, at hver enkelt holder frelsen i sin egen haand, traadte nu læren om, at frelsen var avhængig av kirkens naademidler, til hvilke adgangen kun gik gjennem presterne.

Jesus levede, mens han var her paa jorden, i det inderligste samliv med sin himmelske fader. Fra den usynlige verden sugede han sin næring baade til sine legemlige helbredelser og til sin aandelige myndighet. Han gik sin faders ærinde, han var hans lysbud til verden, han gav ham æren for alt. Og at drage næring fra dette usynlige kildespring var ikke noget eget for ham, forbeholdt ham alene. Tvertimot lærte ham, at denne adgang til vor himmelske faders hjem og usynlige kræfter laa aapent for os alle gjennem bønnen. Selv de underlige gjerninger, som evangelierne beretter, var ikke noget enestaaende for Jesus. «I skulle kunne gjøre *større ting* end disse» sagde han til disciplene.

Men denne herlige forjættelse, denne underbare magt som her er betroet mennesket og er hans adelsmærke og det høieste bevis paa faderens kjærlighet, selv det blev forhutlet av kirken ved dens efterfølgen av Farisæernes utvorteshet. Menneskets stolteste ørneflugt blev draget ned i støvet. Nu galdt det ikke om at blive likedannet med Jesus, at blive Gud lik ved helt

at hengive til ham og suge kraft fra hans usyn=lige verden. Nei nu var vi totalt fordærvede, laa som en klump muld i støvet, kunde intet=somhelst gjøre til vor frelse, men maatte modta alt av prestehaand gjennem yttre midler, de mystisk og magisk virkende sakramenter. Reli=gionen blev gjort til et «frelsessystem». Hvor har ikke kirken sænket menneskehetens idealer, forsløvet dens virkelyst og kamplyst, hugget odden av dens vilje ved disse lærdomme. De har gjort sit for at fremme en sløv, jordvendt slægt, forvandlet mennesket til en tigger og en træl istedetfor en kongebaaren ætt, der eier for=jættelsen om at vokse til lysengle.

Skulde det ikke være paa tide nu at løse paa baandene? skulde vi ikke endelig begynde at forstaa vor store mester og late hans ideer seire over al Farisæeraand og utvorteshet og form=tilbedelse? skulde vi ikke nu løse os fra preste=aaket og dogmeaaket og sakramentaaket og lære, at frelse ikke er avhængig av nogen viss troes=*formel*, den være jødisk, katolsk eller protestan=tisk, ikke avhængig av visse ceremonier men av din vækst i det gode til større og større fuld=kommenhet, og at alt, som kan hjelpe dig til dette, det være kirkegang eller litteratur, taler eller kirkeskikke, hjemliv eller vennesamtaler,

sorger eller glæder maa hilses av dig med takk som dine gode engle?

Skulde det ikke være paa tide at sætte frelsen i det at *være* og ikke i det at *synes*, lægge gudsriket *inde i os* og ikke *utenfor os*, stole paa hvad *jeg selv er*, og ikke hvad *andre er for mig?*

Skulde ikke vi, som med glad stolthet kalde os kristne, engang virkelig være det, det vil sige løfte *Jesu* ideers banner og ikke hans motstanderes, Farisæernes, i den indbildning at dette er hans, og derved, uten at ville det, komme til i Jesu navn at motarbeide saagodtsom alt det, han kom for at bringe jorden?

Utviklingens lov er barmhjertig paa samme tid som ubønhørlig. Selv om Jesu storartede arbeide for at hævde menneskelivets og aandslovenes enkle linjer tildels er ødelagte av dem, som kalder sig hans disciple, saa er dog skaden til at rette. Eftersom livet vokser og utvikler sig og forstaaelsen av Guds love og vilje stiger, vil alle de skranker, der som is har stængt fremskridtets elv, brytes op og skylles bort.

«Meget av det, som nu kaldes kristelig teologi vil bli utrangeret og tilbakeladt paa samme maate som en bønne efterlater sin bælg»

(Savage). Og menneskeheten vil kunne puste ut, og se, at den ganske unødig gjennem aar-hundreder har pint sig selv med forestillinger, der har forvirret dens hjerne og martret dens følelsesliv og formørket Guds aasyn.

Hvad de tolv
apostle lærte
(et gammelt dokument)

Dette gamle dokument, som gir en saa interessant meddelelse om aanden i den første kristne forkyndelse, skriver sig, efter alle kritikeres mening, fra det andet aarhundrede efter Kristus, maaske saa tidligt som aar 120 neppe senere end 160. For dets ægthet borger de første kritikere, da tonen i det er meget gammeldags og svarer aldeles til den tids skrivemaate. Det stemmer ogsaa overens i sine oplysninger med andre bøker, vi har fra den tid. Ja det føier endog til adskillig nyt, som vi maa være inderlig taknemlige for, da det kaster lys baade over, hvad der lærtes den tid i menigheterne, over de daværende kristnes ritual ved gudstjenesterne, samt over maaten, hvorpaa de indrettede sig. At der eksisterede en bok med denne titel vidste man; thi baade Clemens av Aleksandria († 212), Eusebius av Cæsarea († 340) og Athanasius († 373) nævner den og citerer stykker av den; men originalmanuskripterne var og blev forsvundne. Da opdagede den græske biskop

Philotheos Bryennios i den hellige gravs kirke-bibliotek i Konstantinopel en gammel skind-bok, hvori, blandt mange andre ting, ogsaa dette længe savnede manuskript fandtes. Haand-skriftet er fra aar 1056. Bryennios udgav det paa græsk i 1883 med en mængde lærde anmærkninger. Før den tid i 1882 havde en lærd, Krawutzky, søkt av citaterne hos kirke-fædrene og av bøker, som igjen havde været byggede over dette skrift, at konstruere det til-bake til sin oprindelige form. Og nu viser det fundne virkelige dokument en slaaende overens-stemmelse med, hvad denne lærde av kunstig kritisk vei har frembragt, en ny triumf for videnskapen, som viser til hvilken sikkerhet og nøiagtighet de mænd, der sysler med disse undersøkelser, nu er komne.

Skriftet kalder sig: «hvad de 12 apostle lærte» ikke saaledes, at det vil utgive de 12 apostle som forfattere av det; men den ukjendte biskop, prest eller lækmand, som har skrevet det, vil dermed sige, at dette var det, de 12 apostle predikede om, om dette dreiede sig deres under-visning og forkyndelse.

Det maa altsaa blive interessant for os at se, hvad man mente om den ting i den første del av det andet aarhundrede, sammenligne det med evangelierne og med forkyndelsen nu om dagen.

De steder av bibelen, som dels er citerede, dels hentydede til, findes efter Bryennios i 5 Mos., Jesu Sirachs bok, profeterne Zakarias og Malakias, samt Matheusevangeliet, Lukasevangeliet, apostlernes gjerninger, Epheserbrevet, 1 Thessalonisenser og 1 Peters brev. Anmerkningerne, som her er tilføiede dokumentet, er tildels efter den amerikanske utgave av skriftet ved prof. R. D. Hitchcock og Fr. Brown.

DOKUMENTET.

Kapitel 1.

Der gives to veie, en til liv og en til død; men der er stor forskjel paa disse to veie. Livets vei er da denne: for det første: du skal elske den Gud, som skapte dig; for det andet din næste som dig selv. Og hvadsomhest av alle ting du ikke vil ha gjort mot dig — gjør heller ikke det mot en anden. Disse ord lærer eder nu følgende:

Velsign dem, som eder forbande, og bed for eders fiender og faster for dem, som forfølger eder. For hvad takk har I, dersom I elsker dem, som eder elske? Gjør ikke ogsaa hedningerne det samme? Men elsk dem, som eder hade, og I skal ingen fiende have.

Avstaa fra kjødelige og verdslige lyster. Dersom nogen gi'r dig et slag paa den høire kind, vend da ogsaa den anden til, og du skal blive fuldkommen. Og om nogen tvinger dig til at gaa én mil, gakk *to* med ham. Dersom nogen ta'r din kappe, giv ham din kjortel ogsaa. Dersom nogen ta'r fra dig, hvad dit er, forlang det ikke tilbake; thi sandelig, du kan ikke.[1] Giv til hver den, som ber dig og forlang det ikke tilbake; for til alle ønsker faderen at give av sine egne naadige gaver. Velsignet er den, som giver ifølge budet, for han er ustraffelig. Men ve over den, som tager. Thi sandelig, dersom nogen tager, hvad han har behov, han skal ikke straffes; men den, som ikke tager av trang, han skal aflægge regnskap for, hvi han tok og i hvilken hensigt. Og efterat være arresteret skal han forhøres angaaende det, han gjorde, og han skal ikke slippe ut, indtil han har betalt den sidste hvid. Men det er ogsaa blevet sagt angaaende denne ting: lad dine almisser svede i dine hænder, indtil du vet, til hvem du skal give.

[1] Det var nemlig ikke tilladt de kristne at gaa for retten med hedningerne (2 Cor. 6, 1).

Kapitel 2.

Det andet bud i læren er dette: du skal ikke slaa ihjel, du skal ikke bedrive hor, du skal ikke have legemlig omgang med gutter, du skal ikke drive utugt, du skal ikke stjæle, du skal ikke befatte dig med troldkunster, du skal ikke ihjelslaa et barn ved at frembringe abort, ikke heller skal du tilintetgjøre, hvad der er und-fanget. Du skal ikke tragte efter din næstes ting, du skal ikke sværge mened, du skal ikke bære falskt vidnesbyrd, du skal ikke bagtale, du skal ikke bære paa hevnlyst. Du skal ikke være tvesindet, ikke heller tvetunget; thi en dobbelt tunge er en dødens snare. Din tale skal ikke være falsk, ikke heller tom men fyldt med gjerninger. Du skal ikke være havesyk, ikke heller utsugerisk, ikke heller en hykler, ikke heller ondskabsfuld eller hovmodig. Du skal ikke oplægge onde raad mot din næste. Du skal ikke hate noget menneske; men somme skal du irettesætte, og somme skal du bede for, og somme skal du elske høiere end dit liv.

Kapitel 3.

Mit barn, fly alle onde ting og alle ting lik dem. Bliv ikke hengiven til vrede; thi vrede leder til mord, ei heller til skinsyke, ei heller

til trættekjærhet, ei heller til heftighet; thi av alle disse ting undfanges mord.

Mit barn, bliv ikke vellystig; thi lyst leder til utugt. Tal ikke liderligt, se ikke med begjærligt øie; thi af alle disse ting undfanges ægteskabsbrudd.

Mit barn, bliv ikke en, som agter paa varsler, det leder snart til avguderi, ikke heller nogen troldmand, ikke heller nogen stjernetyder, ikke heller nogen signekall; thi av alle disse ting undfanges avguderi.

Mit barn, bliv ingen løgner; thi løgn leder til tyveri, ikke heller gjerrig, ikke heller jagende efter forfængelig ære; thi av alle disse ting undfanges tyveri.

Mit barn, knur ikke i vrede; thi dette leder til gudsbespottelse. Vær heller ikke egenkjær, ei heller lavt tænkende; thi av alle disse ting undfanges gudsbespottelse. Men bliv sagtmodig, siden de sagtmodige skal arve jorden. Bliv langmodig og medlidende, uten falskhet, mild og god og hav hellig ærefrygt for de ord, du har hørt. Du skal ikke ophøie dig selv, ikke heller tillate dumdristigheter at faa rum i din sjæl. Din sjæl skal ikke klynge sig til de hoffærdige, men med de retfærdige og ydmyge skal du dvæle. Hvad der end hænder dig, saa tag imot det som noget godt, idet du vet, at uten Gud intet foregaar.

Kapitel 4.

Mit barn, kom ham, som taler Guds ord til dig, i hug nat og dag, og du skal ære ham som herren selv; thi der hvor de ting, som tilhører Gud, blir talt, der er herren. Og du skal daglig søke de helliges ansigt, for at du kan blive forfrisket ved deres ord. Du skal ikke ønske splittelse, men bringe fred mellem dem, som strider. Du skal dømme retfærdigt, du skal ikke have personsanseelse, naar du skal overbevise en om forbrydelse. Du skal ikke være tvivlraadig, enten dette er ret eller ei. Bliv ikke en, som naar han skal tage, strækker ut hænderne, men naar han skal give, drager dem ind. Dersom du har nogen ting — ved dine hænder skal du give løsepenge for dine synder. Du skal ikke betænke dig paa at give, ikke heller knurre, naar du giver; thi du bør vite, hvem der i sin godhet vil belønne dig. Du skal ikke tilbakevise de trængende, men dele alle ting med din broder, og ikke sige, at noget er dit eget; thi dersom I er fælleseiere i det som er uforgjængeligt — hvor meget mere da i de forfængelige ting. Du skal ikke slaa haanden av din søn eller datter, men fra ungdommen av skal du lære dem at frygte Gud. Du skal ikke i forbitrelse utstede befalinger til din slave eller tjenestepike, hvis haap staar til den samme Gud;

thi kanske de saa vil ophøre at frygte Gud, som er over eder begge. Thi han kommer ikke for at kalde mennesket efter dets utseende, men han kommer til dem, som aanden har beredt.

Og I slaver, I skal være underdanige mot eders herrer som mot Guds billede i beskedenhet og frygt. Du skal hate alt hykleri og hvadsomhelst der ikke behager herren. Du skal ikke paa nogen maate forlate herrens bud, men du skal vogte paa, hvad du har mottaget, og hverken lægge til eller tage noget fra.

I kirken skal du bekjende dine overtrædelser og ikke komme frem til din bøn med en ond samvittighet.

Dette er livets vei.

Kapitel 5.

Nu dødens vei. Den er saaledes: først av alt er den ond og fuld av forbandelse: mord, horeri, lyster, utugtigheter, tyverier, avgudsdyrkelse, troldkunster, hekserier, røverier, falske vidnesbyrd, hykleri, tvetydighet, hovmod, ondskap, indbildskhet, havesyke, raatten tale, skinsyke, frække ytringer, hoffærdighet, forstillelse. Den bestaar i at forfølge det gode, at hate sandheten, elske løgnen, ikke at kjende retfærdighetens belønning, ikke at klynge sig til det, som er godt eller til retfærdige domme, paa

vagt ikke for det gode men for det onde, langt fra mildhet og barmhjertighet, elskende forfængeligheter, forfølgende sin hevn, ikke barmhjertig mot fattige, ikke arbeidende for de nødlidende, ikke kjendende ham, som skapte dem, barnemordere, ødelæggere av Guds billede, visende bort de trængende, undertrykkende de bedrøvede, de riges forsvarere, de fattiges lovløse dommere, syndere i alt.

Børn, maatte I blive fri fra alt dette.

Kapitel 6.

Se til, at ingen leder eder vild fra denne læres vei; thi en saadan vil lære jer at gaa fra Gud. For dersom du er istand til at bære herrens hele aak, skal du blive fuldkommen. Men dersom du ikke er istand til det, da gjør, hvad du kan. Og angaaende føde, saa iagttag det av reglerne, du er istand til. Men avhold dig især fra det, som offres til avguder; thi det er en dyrkelse av døde guder.

Kapitel 7.

Nu angaaende daap, da døper saaledes: efter først at have yttret alle disse ting, saa døper i navnet faderens og sønnens og den hellige aands i levende (rindende) vand. Men dersom du ikke har levende vand, døp i andet vand, og

dersom du ikke kan i koldt da i varmt. Men dersom du ikke har nogen av delene (hverken rindende vand eller andet, som er dybt nok til at neddyppe i) øs da vand paa hovedet trende gange i navnet faderens og sønnens og den hellige aands. Men lad før daapen baade døperen og den, som skal døpes, faste, og hvemsomhelst anden, der kan. Men den som skal døpes, skal du befale at faste en eller to dage før daapen.

Kapitel 8.

Men lad ikke din faste blive som hyklernes thi de faster paa den anden dag i uken og paa den femte (Mandag og Thorsdag) men fast I paa den fjerde og paa forberedelsens dag (Onsdag og Fredag). Beder heller ikke som hyklerne men saaledes, som herren byder i sit evangelium: fader vor, du som er i himlen, helliget vorde dit navn, komme dit rike, ske din vilje som i himlen saa og paa jorden, giv os idag vort daglige brød og forlat os vor skyld, som vi og forlate vore skyldnere, og led os ikke ut i fristelse men frels os fra det onde; thi din er magten og æren i evighet. Tre gange daglig bede I saaledes.

Kapitel 9.

Men angaaende nadveren, da fremsig en takkebøn saaledes først over bægeret: «vi takke dig vor fader for den hellige vinstok David, din tjener, som du har ladet os kjende gjennem Jesus, din tjener. Dig være ære I al evighet! Likesom dette brudte brød var spredt ut over høiene og er samlet sammen til ét igjen, saa lad din kirke blive samlet sammen fra alle verdens kanter ind i dit rike. Thi din er æren og magten ved Jesus Kristus i evighet!

Men lad ingen æte og drikke av eders nadvere undtagen de, som er døpte i herrens navn, for i anledning herav har herren sagt: «giver ikke det hellige til hundene.

Kapitel 10.

Efterat I nu er mættede, saa takk saaledes: vi takker dig hellige fader, for dit hellige navn, som du har indforlivet i vore hjerter, og for den kundskap og tro og udødelighet, som du har ladet os kjende gjennem Jesus, din tjener. Dig være ære i al evighet. Du, almægtige hersker, skapte alle ting for dit navns skyld. Baade mat og drikke gav du menneskene til glæde, for at de skulde takke dig. Men os har du naadigen givet aandelig mat og drikke og evigt

liv gjennem din tjener. Fremfor alt takker vi dig, fordi du er mægtig. Dig være æren i al evighet. Ihukom herre din kirke, saa du frelser den fra alt ondt og gjør den fuldkommen i din kjærlighet, og saml den, den hellige, fra de fire vinde ind i dit rike, som du har forberedt for den; thi din er magten og æren i al evighet! Gid naaden maa komme, og denne verden forgaa! Hosianna være Davids søn.

Hvemsomhest der er hellig, lad ham komme; hvemsomhelst der ikke er det, lad ham omvende sig. Herren er nær. Amen.

Men profeterne maa det være tilladt at gjøre taksigelse, som de vil.

Kapitel 11.

Om nu nogen kommer og lærer eder alle disse ting, her omtales, saa mottag ham. Men dersom læreren selv avviker og underviser i en anden lære for at omstøte denne; saa hør ham ikke. Men dersom han lærer saaledes, at han fremmer retfærdighet og herrens kundskap, mottag ham som herren selv. Men med hensyn til apostlerne og profeterne, gjør med dem efter evangeliets forordning. Hver apostel, som kommer til eder, mottages som herren; men han skal ikke blive (hos eder) mere end én

dag; dersom det allikvel er nødvendigt da den næste dag. Men dersom han dvæler tre dage, da er han en falsk profet.

Men naar apostelen reiser, lad ham intet tage med sig uten brød nok, til han stanser (paa et nyt sted) igjen. Men dersom han fordrer penge, da er han en falsk profet. Og hver profet, som taler henrykt i aanden, (ham) skal du ikke sætte paa prøve, ei heller dømme; thi hver synd skal blive tilgivet, men denne synd skal ikke tilgives.

Men ikke enhver, som taler i aanden, er en profet, men alene den, der opfører sig som en herrens mand. Av deres opførsel skal den falske profet og den sande profet kjendes. Og ingen profet, som forlanger et maaltid i henrykkelse, æter av det uten han sandelig er en falsk profet. Og hver profet, som lærer sandheten og ikke lever efter sin lære, er en falsk profet. Men hver profet prøvet, sand, der handler overensstemmende med kirkens hemmelighet paa jorden, men ikke lærer andre at gjøre, hvad han selv gjør, han skal ikke dømmes blandt eder, for med Gud har han sit opgjør; thi saa gjorde de gamle profeter ogsaa.

Men hvemsomhelst, der i henrykkelse siger: «giv mig penge eller noget andet» — I skal ikke høre ham. Men dersom han paa andres

vegne, som er i nød, anmoder dig om at give — lad da ingen dømme ham.

Kapitel 12.

Enhver, som kommer i herrens navn, mottages. Men saa skal I prøve og kjende ham; thi I bør vite forskjel paa høire og venstre (ret og rangt). Hvis han som kommer, er en reisende, saa hjelp ham saa meget, som I kan. Men han skal ikke forblive hos eder uten for to eller tre dage, hvis det er nødvendigt. Men hvis han vil tage op-hold hos eder som haandverker — lad ham da arbeide og saa æte. Men om han ingen be-stilling har, saa sørg for, saa godt som I kan, at ingen lediggjænger lever sammen med eder som en kristen. Men hvis han ikke vil handle i overensstemmelse med dette, da er han en, som vil gjøre vinding ut av Kristus. Tag eder i agt for saadanne.

Kapitel 13.

Men enhver sand profet, som vil bosætte sig iblandt eder, er værd forsørgelse. I like maate en sand lærer. Han er ogsaa, som en arbeider, værd forsørgelse. Al førstegrøde av vinhøsten og av træskningen og av okser og av faar skal I da give profeterne; thi de er eders ypperste-prester. Men dersom I ingen profet har, giv

det til de fattige. Dersom du baker brød, tag det første av dem og giv, som budet bestemmer. Paa samme maate, naar du aapner en krukke vin eller olje, tag det første av dem og giv det til profeterne. Og av penge og klæder og hver eiendel — tag det første, saa meget som synes ret for dig, og give som budet bestemmer.

Kapitel 14.

Men paa herrens dag skal I forsamles og bryte brødet og offre eders taksigelse efterat have bekjendt eders overtrædelser, paa det at eders gudstjeneste maa være ren. Men hver, som har tvistigheter med sin ven, lad ikke ham komme sammen med eder, førend de er forsonede, paa det at eders gudstjeneste ikke skal blive vanhelliget. For dette er, hvad der blev talt ved herren: paa hvert sted og til hver tid giv mig en ren gudstjeneste; for en stor konge er jeg — siger herren — og mit navn er vidunderligt blandt folkene.

Kapitel 15.

Beskik saa for eder selv biskopper og diakoner, værdige herrens mænd, sagtmodige og ikke gjerrige, oprigtige og prøvede; thi ogsaa de gjør tjeneste som profeter og lærere. For-

agt dem derfor ikke; thi de er dem, som bør æres av eder sammen med profeter og lærere. Og I skal vise hverandre til rette ikke i vrede men i fred, som I er det paabudt i evangeliet. Ingen skal tale med den, som har forgaaet sig mot en anden, ei heller skal han høre noget fra eder, saalænge han ikke har gjort sin uret god igjen. Men eders bønner og eders almis= ser og alle eders gjerninger gjøre I saaledes, som I har dem i herrens evangelium.

Kapitel 16.

Vaaker over eders levnet. Lad ikke eders lamper gaa ut, og eders lænder slappes. Men vær beredt, for I vet ikke den time, paa hvilken herren kommer. Men I skal ofte komme sam= men og søke de ting, som kan nære eders sjæle; thi hele eders troes tid skal ikke gavne eder, dersom I ikke blir fuldkomne i den sidste tid. Thi i de sidste dage skal de falske profeter og forførere mangfoldiggjøres, og faarene skal blive forvandlede til ulve, og kjærlighet skal forvand= les til hat. Thi naar lovløsheten vokser, skal de hate hverandre og skal forfølge og forraade hverandre, og da skal verdensbedrageren frem= staa som en gudesøn og skal gjøre tegn og undere, og jorden skal blive overgivet i hans hænder, og han skal begaa uretfærdigheter, som

aldrig har været gjorte, siden verden blev til. Da skal alt menneskens verk komme ind i prøvelsens ild, og mange skal støte an og skal forgaa. Men de, som blir faste i sin tro, skal blive frelste fra denne forbandelse. Og da skal sandhetens tegn aapenbares. Første tegn: en aapning i himlen, andet tegn: trompetens lyd, tredie tegn: de dødes opstandelse, dog ikke av alle (døde) men som det er bleven sagt: herren vil komme og alle de hellige med ham. Da skal verden se herren komme i himmelens skyer.

Anmærkninger.

Det første, som maa slaa os ved gjennemlæsningen av dette dokument er, at vi her ikke finder spor av de dogmer, der nu predikes som grundvolden for kristendommen, ikke et ord om treenigheten, ikke et ord om Jesu guddom, ikke et ord om nogen forsoning gjennem blod, ikke et ord om Jesu legemlige opstandelse, ikke et ord om noget mystisk sakramentalt med daap eller nadver.

Tvertimot læres der simpelt og greidt, at der er to livslinjer hvorefter mennesket kan bevæge sig, en til liv og en til død.

Veien til liv bestaar aldeles ikke i at *tro visse troessætninger*, men simpelthen i at *leve et retskaffent liv.* Og veien til død bestaar aldeles

ikke i at tvivle paa visse dogmer men i at leve et syndefuldt, ugudeligt liv. Enheten i broderlighet mere end enheten i troesbekjendelse er det fornemste kjendetegn paa en kristen. Ja vil man se nøie til, skal man finde ting, der absolut motsiger de dogmer, der nu udgives for tilhørende kristendommen fra dens første tid av. Jesus er saaledes den hele tid skarpt adskilt fra Gud. Hvor han staar nævnt, kaldes han fortrinsvis Guds *tjener*. Kun i døpeformelen kaldes han *sønnen*, ikke *Gud søn*, som vort ritual har forvansket det til. Ja der værges uttrykkeligt mot at give Jesus tilbedelse, idet der altid, naar Gud fader nævnes, tilføies: «dig *alene* være æren gjennem alle tider» eller: «din er æren og magten *gjennem* Jesus Kristus.»

Ikke heller er der nævnt noget om Jesu forsoningsdød som noget offer bragt for vore synder, at han er død *i vort sted*. Efter dette dokument bestaar Jesu betydning i: «den kundskap og tro og udødelighet, som han har ladet os kjende» (Kap. 10), «den aandelige mat og drikke og evigt liv», som Gud har givet os «gjennem sin tjener» Jesus. Naar der staar talt om løsepenge for vore synder, saa nævnes som disse: *vore egne gode gjerninger*. Se det mærkelige sted i kapitel 4: «ved dine *hænder* (der er tale om godgjørenhet) skal du give løsepenge

for dine synder». Det er samme tanke som i ordsprogenes bok 16, 6: «ved barmhjertighet og sandhet forsones misgjerning».

Der sættes os i dette dokument ogsaa det maal, at vi skal blive fuldkomne, akkurat samme opfordring, som Jesus gir os i bjergtalen, naar han siger: «bliver fuldkomne, som eders himmelske fader er fuldkommen.»

Og hvorved skal vi bli fuldkomne? Ved at tro paa Jesu forsoningsblod? Nei.

Ved at tro, at vi intet kan gjøre av os selv til salighet men er totalt fordærvede, saaledes som Luther og mange efter ham endnu predike? Nei.

Ved at underskrive athanasianske symboler eller augsburgske konfessioner? Nei.

Ved at tro paa treenigheten eller Jesu guddom eller den hellige aands personlighet eller et evigt helvete eller bibelens bokstavelige inspiration? Nei. Intet av dette.

Men hvorved skal vi da bli fuldkomne?

Dette skrift her, som altsaa fortæller os, hvad kirken i det andet aarhundrede mente om dette, siger simpelthen: «hold dig borte fra kjødelig og verdslig lyst. Dersom nogen gir dig et slag paa din høire kind, vend ogsaa den anden til ham, og *du skal blive fuldkommen.* (Kapitel 1).

Altsaa ved at leve et rent liv og øve os i

taalmodighet og kjærlighet, der skal række endog til dem, som fornærme os, er det vi opnaar fuldkommenheten.

Et andet sted i Kapitel 6 siges saa vidunderlig deiligt: «dersom du er istand til at bære herrens hele aak, *skal du blive fuldkommen;* men dersom du ikke er istand til det, *saa gjør hvad du kan.*

Dette er noget andet, end naar teologerne siger, at vi ikke er istand til at gjøre noget av os selv. Jo vi kan gjøre noget av os selv, Gud vil hjelpe os til at gjøre noget av os selv, naar vi bare selv *vil.* Ja vi skal endog av os selv være istand til at bære herrens hele aak, det vil sige: være Kristus lik, blive fuldkommen.

Men seende al elendighet og synd rundt omkring sig, seende hvor langt Kristusidealet endnu er fjernet fra de fleste, lægger forfatteren saa forstaaende kjærligt til: «men dersom du ikke er istand til det, saa gjør hvad du kan».

Menneskerne er nemlig ikke istand til like meget, og derfor bør man ikke fordre det samme av alle. Man kan ikke forlange det samme av en vildmand som av en civiliseret. Man kan ikke forlange det samme av en, der er født og opvokset i smuds, fattigdom, løgn og nedværdigelse som av én, der er født i velstand og kjærlige omgivelser. Aanden, som bor i ét

menneske, er en fint udviklet aand; aanden, som bor i et andet, er en lavtliggende raa aand, og man kan ikke forlange det samme av begge. Derfor røber det slik fin aandelig forstaaelse av de forskjellige utviklingstrin disse forfatterens ord: «men dersom du ikke er istand til det, saa gjør hvad du kan».

Men en ting er det, vi ikke bør gjøre: «lægge hænderne i fanget og tænke, at Jesus har gjort alt *istedetfor* os, overhodet tænke, at nogen an- den *kan* gjøre din fuldkommenhet *istedetfor* dig. Du maa selv «betale løsepenge for dine synder». Derfor gjør hvad du kan. Om du ikke orker stort i dag, saa orker du mere i morgen og endnu mere næste aar. Bare gaa modigt og alvorligt frem. Maalet er fuldkom- menheten, og før du har naaet den, før du er bleven Kristus lik, det vil sige før du har naaet det etiske høidepunkt et menneske kan naa, enten dette sker her eller hisset, før gaar du ikke ind til det evige samfund med Gud. Thi han, den rene og fuldkomne, kan kun mottage det rene og fuldkomne i inderlig forening med sig.

At forfatteren av dette skrivt har seet megen vederstyggelighet omkring sig, bærer kapitel 2 tydeligt vidne om. Det viser, hvor dybt hed- ningeverdenen var sunken i umoralskhet. Vi

kjender de her nævnte laster igjen fra Pauli beskrivelser i sine breve, og vi kjender dem desværre igjen ogsaa i vor overforfinede civilisation i samme og endnu mere raffinerede former.

Blandt disse laster nævnes her ogsaa troldkunster, at spaa ens skjebne av stjernerne, at søke at rense sig fra synd og sott ved overtroiske ceremonier, især ved ild. Dette giver os et interessant indblik i den tids tænkemaate og overtroiskhet. Vi kjender fra evangelierne, hvilken rolle onde aander spillede i folkenes forestillinger paa den tid. Visse sygdomme som vanvid og St. Veitsdans tilskreves besættelse av onde aander. At dette virkelig var tilfælde med mange former av sindssyke paa Jesu tid ser vi av hans helbredelser. Hos Jøderne var der en egen klasse læger, som kaldtes djævlebesværgere, fordi de nærmest praktiserede paa de sindssyke og ved alskens kunster forsøkte at utdrive de onde aander av dem. Disse djævlebesværgere nævnes og som en særskilt klasse blandt senere tiders kristne.

Man tok ogsaa varsler av alt muligt, av fuglenes flugt, av dyrenes indvolde. Mellem hedningerne var der jo særegne prester, som skulde ta vare paa disse varsler. Der dreves aandemaninger paa samme maate som berettes i det

gamle testamente om spaakvinden i Endor, og man troede paa trylleurter og amuletter, som kunde holde onde aander borte fra en, eller som kunde sætte ondt paa andre folk. Magi, og da især sort magi, dreves som en dagligdags ting.

Intet under da, at masserne, som omvendte sig til kristendommen, slæbte disse forestillinger med sig over til den nye religion, og at forfatteren her maa advare mot utskeielserne av denne overtro.

Vi har jo nok av lignende overtro endnu. Nede i Italien søker man at værge sig mot indflydelsen av onde øine ved at hænge koralstykker i urkjæden eller gjøre nogle fagter med fingrene. Og oppe i Norge skjærer bønderne endnu paa sine steder kors paa baasene og lægger staal i vuggen hos de nyfødte og tænder lys omkring dem, før de er døpte, for at værge baade folk og fæ mot onde aanders indflydelse.

En tid, opmættet med fantastiske messiasdrømme, som Jesu tid var, og fortrolig med syslen med oversanselige ting, maatte være en tid, hvor mirakeltro og sagn kunde skyte frisk vækst. Mirakler og sagn havde jo altid dannet sig om alle hedningernes store mænd og lærere. De begyndte ogsaa at spinde sig om Jesu person

meget tidligt. Og fantasien stansede jo ikke hans forherligelse, før den havde gjort ham til Gud, væsens et med Gud fader selv. Men dette var langt senere end den tid, paa hvilken vort dokument blev skrevet. Og vi maa heller beundre den nøkterhet, hvormed Jesu person behandles i dokumentet, og hvor klart hans menneskelighet betones og hans avstand fra den ene Gud, faderen.

Likesom i Pauli breve staar *slaveriet* ogsaa her omtalt som en bestaaende institution, som kristendommen forefandt allevegne. Denne institution var saaledes indvævet i alle hedningefolkenes samfundsformer, at man ikke med ét slag kunde ophæve denne, uten at det hele samfund vilde forstyrres. Det vilde voldt revolution, borgerkrig og uendelig forvirring. Forfatteren her indtar derfor, likesom Paulus, det eneste rigtige standpunkt i dette tilfælde, nemlig at anbefale slaverne til deres herrer som disses kristne brødre og paa den anden side formane slaverne til trofast og lydig tjeneste. «Er du kaldet som træl, saa lad ikke det volde dig bekymring men kan du blive fri, saa vælg heller det», siger Paulus. Naar broderkjærlighetens aand gjennemtrængte samfundet, vilde slaveriets skamplet falde av sig selv. Til dette bidrog ogsaa det broder- og søsterforhold, som

raadede inden selve menigheten, og som i den første tid gav sig luft i ren kommunisme, eiendomsfællesskap. Da dette viste sig upraktisk, stilledes fordringen saa nær optil det som muligt. Her i skriftet paamindes atter og atter om at give til de trængende, om at dele med sine brødre; «thi», som der staar «naar vi er fælleseiere i det, som er uforgjængeligt, hvor meget mere da i de forgjængelige ting» (Kap. 6).

Ja forfatteren gaar saa vidt, at han i kap. 1 ber os: «giv til hver den, som ber dig, og forlang det ikke tilbake». Men saa blir han likesom ræd for disse sine overdrevent sterke ord, føler deres praktiske betænkelighet, og derfor retter han sig selv i slutningen av kapitlet ved at sige, at man «skal la almissen svede i sine hænder», det vil med andre ord sige: man skal ikke være for snar med at gi almisser men se sin mand an. Ved den uforbeholdne given, der ofte sker bare for at bli den uvelkomne gjest kvit, understøtter vi lediggangen og gjør ofte mere ondt end godt.

Forfatteren kommer tilbake til dette punkt, hvor han taler om menighetens opførsel mot veifarende mand.

Forresten har han et mærkeligt sted i slutningen av sit første kapitel. Først ropes ve over alle som tager eller stjæler. Men straks

bakefter gjør han forskjel paa dem, og siger, at den som tar, hvad han har behov, han skal *ikke* straffes. Det er kun den, som tar uten at ha trang, der skal arresteres og straffes.

Se dette er jo ikke overensstemmende med vor kriminallov, der saa lidet tar hensyn til formildende omstændigheter, men for hvilken tyveri er tyveri, enten det sker av den ene bevæggrund eller av den anden, enten det er dikteret av trang eller rovsyke. «Den, som tar av trang, bør ikke straffes,» siger forfatteren. Hvor elskværdigt menneskeligt er ikke dette, fuldt av forstaaelse og medlidenhet med synderen. Det vælter skylden for tyveriet over paa samfundet, som har taalt og tilladt, at et av dets medlemmer lider nød og ikke kan faa saavidt arbeide, at han kan slippe at sulte med familien. Et eneste slikt tilfælde burde jo ikke findes i et virkelig kristent samfund. Hvad skal vi saa sige om os, hos hvem slike tilfælde findes i hundredvis?

Forfatteren opstiller her samme – som vort samfund vilde sige *farlige* – grundsætning, at «trang gir ret», som Jesus gjorde, da han anfører Davids eksempel, som brøt sig ind i tabernaklet og tok skuebrødene, da han og hans mænd sultede, og forsvarer denne atferd. Og man lægge vel mærke til, at juridisk talt

maatte denne Davids atferd ikke alene dømmes som tyveri men ogsaa som helligdomsskjænderi, som kirkeran, i likhet med om én her havde brudt ind i kirken og stjaalet det hellige nadverbrød eller brudt op fattigblokken.

Samfundet, som kalder sig kristent, og hvor derfor alle skulde være som brødre og søstre, der skulde dele med hverandre, bør sørge for, at ingen sulter mellem dem. Blir en i fortvivlelse nødt at *tage*, fordi ingen vil give hverken arbeide eller mat, saa faar samfundet dømme sig selv for ukristelig atferd. Andet end dette kan jeg ikke faa ut av det mærkelige sted her og av Jesu yttring.

Sjelden interessant er i dette skrift omtalen av *daapen* og *nadveren*. Vi har nemlig ikke fra gammel tid paalidelige beskrivelser over, hvorledes de ældste kristne har utført og seet paa disse kirkeskikke. Vi ser da straks, at Baptisterne har ret, naar de siger at neddyppelse eller overøsning over hele legemet med vand var den oprindelige døpeskikk. Forfatteren lar vandøsningen paa hovedet alene kun være tillatelig i nødstilfælde, lar altsaa ikke som Baptisterne daapen være avhængig av denne ydre form.

Ilikemaate har *voksen* daap været det almindelige, som jo ogsaa er naturligt, hvor der missio-

næres mellem hedningefolk. Dette ser vi av, at der befales *faste* for den, som vil la sig døpe, hvad man jo ikke kan forlange av smaabørn. Døpeformelen den gang var den samme, som findes antegnet i Mathei evangelium. *Naar* den formel er bleven almindelig og har fortrængt den oprindelig apostoliske, vet vi ikke. Men *oprindelig* er den ikke. Jesus har ikke uttalt den; thi ellers maatte vi finde, at apostlene havde brukt den. Men ifølge det nye testamente døpte apostlerne til Jesu navn.

Man bør ogsaa være opmærksom paa, at denne døpeformel intetsomhelst har med treenighetslæren at gjøre, saaledes som denne nu er uttolket av vort kirkesamfund. Treenighetslæren er meget senere end denne døpeformel og nægtes uttrykkelig av skrivtets andre yttringer. Dokumentets forfatter har ikke kjendt til nogen *treenig* Gud. Hos ham betyder kun døpeformelen de tre grundsandheter i den kristne tro, at *faderen* er den eneste sande Gud, at *sønnen* Jesus Kristus er den, der har aapenbaret Guds sandhet for os i sit liv og i sin lære, og at Guds hellige aand styrker os til at være Guds sande børn. Naar vor kirke, efterat have døpt paa denne formel, tar faddrene til vidne paa, at barnet er døpt i Gud faders, Gud søns og Gud den hellige aands navn, saa er

dette en tilsnikelse, der ikke medfører sandhet; thi børnene er slet ikke døpte paa dette.

Endnu interessantere er beskrivelsen av kjærlighetsmaaltidet eller nadveren. Først i *dogmatisk* henseende, fordi vi intetsomhelst hører om, at brødet og vinen forvandles til Jesu legeme og blod, som den *katolske* kirke lærer, heller ikke om, at Jesu forklarede legeme og blod rækkes os *med i* og *under* brødet og vinen, som den lutherske formel lyder, heller ikke om, at man ved nadvernydelsen kommer i et mystisk samfund med den forklarede Jesus, som en del av den *reformerte* kirke tror.

I vort dokument mindes bare om, at Jesus ofte sammenlignede sig med en vinstok, hvori vi var grenene, og man skal takke for «det liv og den kundskap, som du har ladet os kjende ved Jesus, din tjener». Nadveren er erindringsmaaltidet om, hvad Jesus har været og altid er for os. Desuten er brødet et billede om *samlingstanken* i det kristne broderskap. Likesom alle de kornaks, der har været spredte utover alle marker og hauge, er blevne forenede i det ene brød, saa skal kristendommen samle ind folk fra alle jordens ender til et stort og helligt broderskap. Det samme i billedet om vinen, de mange drueklaser, der nu er pressede til én livgivende saft. Det er mindet om Jesus, om

hans liv, om hans død, om hans betydning for os, som den, der har representeret sønnetanken paa Jorden, og om det maal, han satte os, at vi alle skal samles sammen til en enhet som Guds sande sønner og døttre — det var dette som høitideligholdtes i kjærlighetsmaaltidets, eller som vi nu siger, nadverens talende sprog. Her er intet spor av noget mystisk, intet spor av det hedenske: «at æte guden for at komme i mystisk forening med ham» det som saa sørgeligt har farvet de kristnes fortolkninger av nadveren i deres forskjellige avskygninger.

Paulus, paavirket som han formodentlig var av de hedenske mysterier, kan ikke fritages for at ha banet overgang til en mere mystisk opfatning av kjærlighetsmaaltidet end det oprindelige. (Se 1 Cor. 10, 16).

Hvad der takkes for efter nydelsen av nadveren er derfor ikke nogen mysteriøs hemmelighet, som nu er foregaaet, men for «at faderen har indforlivet sit hellige navn i nadvergjesternes hjerter og for den kundskap, tro og udødelighet, som han har ladet dem kjende gjennem Jesus, hans tjener».

Denne takkeformel er dog ikke *lovtvungen.* Profeterne, det vil sige dem, som taler i henrykkelse kontrollerede av høiere aander, maa det

være tilladt at gjøre taksigelse som de vil, siger skriftet.

En ting, som gjentagende nævnes her er *fasten*. Den spillede og spiller endnu en ganske anderledes rolle i det religiøse liv i østen end hos os vesterlændere og kan derfor ikke saa godt fattes eller skattes av os. Dog husker jeg fra min barndom, at det var skik for dem, der vilde gaa til alters, intet at nyde den dag før altergangen.

Forfatteren beder sine menighetslemmer ikke at lade sin faste blive fælles med hyklernes; thi de faster Mandag og Thorsdag, mens han beder dem faste Onsdag og Fredag. Her er jo en snert til de gamle Farisæere. Hvorfor det forresten skulde være mere hykkelsk at faste paa de to førstnævnte dage end paa de sidstnævnte forstaar jeg ikke.

At der allerede da har indsneget sig adskilligt formvæsen ser vi ogsaa av, at menigheten anmodes om at bede fadervor *tre* gange daglig; men dette viser tillike, hvor dyrebar og hellig den bøn holdtes av de kristne. (Kap. 8).

Gjennem bokens sidste kapitler faar vi interessante oplysninger om menigheternes vilkaar paa den tid. Vi ser, at de ofte har været besøkte av reisende predikanter og av folk, som utgav sig for profeter, det vil sige folk, som

kunde tale i henrykkelser, dem som vi med vort moderne sprog, kalder medier. Det galdt at være forsigtig og prøve disse, da der den=gang, som nu, fandtes mange bedragere og humbugmakere. Den prøvesten, paa hvilken menigheten skulde skjelne de sande lærere fra de falske, er de samme som Jesus gir i bjerg=talen: «av deres frugter skulle I kjende dem». Den lærer, som vil omstøte de grundsandheter, paa hvilke kristendommen hviler (og der fandtes mange av dem allerede paa apostlernes dage, husk Nikolaiterne) skulde de naturligvis ikke lytte til. Men de maatte heller ikke være fana=tisk formbundne. Selv om den reisende lærer vilde predike noget anderledes i uvæsentlige ting end hvad de var vante til at høre, saa skulde de dog mottage ham som herren selv, *hvis han fremmer retfærdighet og herrens kund=skab*, med andre ord hvis han opbygger, hvis han vil bringe sjæle nærmere til Gud. Saa=danne lærere kan ikke kaldes *falske* profeter. «Thi ikke enhver, som taler i aanden (det vil sige i trance) er en profet, men *alene* den, der opfører sig som en herrens mand. Av deres opførsel skål den falske profet og den sande profet kjendes. Og hver profet, som lærer sandheten *men ikke gjør som han lærer*, han er en falsk profet.»

Vi ser saaledes, at al vægten blev lagt paa *gjerningerne*, paa *karakteren*.

Denne «talen med tunger» som saa ofte hen-spilles paa som et kjendt og agtet fænomen i den ældste kirke, har spillet en stor rolle i me-nigheternes liv længe efter apostlernes dage. Paulus dvæler jo længere ved denne eiendomme-lige aandelige lov i 14de kapitel av sit første Korinterbrev. Derfor kan skriftet her uttale saa sterke ord «at hver profet, som taler henrykt av aanden, ham skal du ikke sætte paa prøve, ei heller dømme; thi hver synd skal blive tilgivet, men denne synd skal ikke tilgives». Man maa ikke spotte og foragte det hellige. Hvis det budskap, som bringes paa denne maate, bærer sandhetens usvikelige præg paa sin pande, bæ-rer sikkert mærke paa at være meddelt av høiere intelligenser, saa mottag det med alvor som et helligt budskap.

Det er forbeholdt vor overciviliserte verden at drive gjøn med denne aandens lov og redu-cere alle meddelelser gjorte paa denne maate til humbug og bedrageri. Apostlernes kirke mente ikke saa. Men den fordrede ogsaa, at hver meddelelse skulde undergives kritik, bæres av sin egen vægt. Der var nok av betydningsløse, underlegne meddelelser, givne ad profetveien, den gang likesaavel som nu.

Forresten er skriftet rigtig streng med de reisende missionærer eller apostle, som de her kaldes. De skal faa lov til at stoppe én dag, til nød to paa ét sted. Men hvis de dvæler den tredie, hvis de med andre ord vil lægge sig paa latsiden, da erklæres de at være falske profeter. Heller ikke skal nogen apostel faa mere med sig til niste end saapas brød, at han slipper igjennem til næste station. Og penge skal han slet ikke faa. Det er Jesu tale til apostlerne om at de ikke skulde ha guld ei heller sølv ei heller kobber i deres belter, ei heller to kjortler, ei heller sko, ei heller stav, som her gaar igjen. Jeg tror ikke, at nogen missionær nu om dagen vilde gaa ut paa slike vilkaar. Stedet tyder forresten paa, at disse besøk av fremmede predikanter har været misbrukte, saa de er blevet en plage.

Der er ogsaa en løierlig bemærkning om at «ingen profet, som forlanger et maaltid i aanden, æter av det, medmindre han er en falsk profet».

Jeg kan ikke faa nogen anden mening ut av dette, at den som virkelig taler i henrykkelse, han tænker ikke først paa en god middagsmat. Heller ikke bør en saadan reisende predikant tænke paa at tjene penge; thi da viser han, at han er en falsk profet. Kun naar han samler

ind til andre nødlidende menigheter skal man gi ham noget.

Paulus havde jo ogsaa sat som regel for sig at ernære sig med sit haandverk som teltmaker, og mottok kun den kollekt, som indsamledes til de fattige menigheter for at bringe den til sit bestemmelsessted.

Disse strenge regler gjelder dog kun for *reisende* apostle og profeter. Dem, som bor imellem dem som deres faste prester og lærere, skal de underholde. Presten fortjener løn for sit arbeide likesaavel som kropsarbeideren. Og paa ægte jødisk vis er da førstegrøden av al deres mat og drikke og kvæg, klær og pengeindtægt anbefalet som passende gave til presten. Og dersom de ingen fast prest eller lærer har, saa skal de allikevel lægge førstegrøden til side som en gave til de fattige.

Forfatterens regel i kapitel 1 om at gi hver den som ber, indskrænkes saaledes betydeligt, naar det gjelder de ofte besværlige omreisende. Istedetfor at gi blindt anbefaler han, at man skal skaffe disse folk arbeide, og vil de ikke arbeide, skal de heller ikke æte. «Sørg for, at ingen lediggjænger lever mellem eder som en kristen» siger han.

Jeg skulde ønske, at den aand endnu raadede inden kristenheten, at lediggang ansaaes som en

skam uforenelig med en kristens værdighet, men ogsaa, at det kristne samfund vilde sørge for, at ingen behøvede at gaa arbeidsløs, som vilde og kunde arbeide.

I det 14de kapitel omtales saa kortelig deres søndagstjeneste ikke lørdagstjeneste, som adventisterne gjør til en saa vigtig sak. Som om det ikke kom paa ét ut, enten jeg holdt helg lørdag eller søndag. «Paa hvert sted og til hver tid giv mig en ren gudstjeneste» siger skriftet. Det er gudstjenestens *art* det kommer an paa, ikke dagen eller stedet. Vi ser ogsaa at kjærlighetsmaaltidet, fællesmaaltidet, Jesu mindefest, har været gudstjenestens midtpunkt. Det har været ledsaget av en syndsbekjendelse og en taksigelse. Og forfatteren formaner til ikke at gaa til denne kjærlighetens sammenkomst, hvori broderskapet skulde finde sit uttryk, uten at være kjærlig stemt i hjertet, have glemt alt nag mot hverandre og forsonet sig med hverandre.

Vi ser ogsaa av kapitel 15, at menigheten selv har valgt sine biskoper og diakoner. Deres stilling har heller ikke været nogen herskende kirkefyrstes. De har ikke været indehavere av en magtstilling, hvor de havde himmerikes nøgler og kunde binde og løse. Det ser tvertimot ut til, at de har indtaget en megen ydmyg stilling, siden forfatteren ber menigheterne ikke at «for-

agte dem; thi ogsaa de gjør tjeneste som profeter og lærere».

Lærerstillingen i menigheten har ofte været skilt fra biskopens eller diakonens arbeide, der mere har været praktisk og administrativt. Der staar nemlig tilføiet: thi de (biskoperne og diakonerne er dem, som bør æres av eder *sammen med* profeter og lærere.

Man skal heller ikke være likegyldig med, hvorledes et menighetslem opfører sig.

Man skal vise sin misbilligelse av hver, som forgaar sig uten at ville gjøre sin uret god igjen, ved at ikke snakke til dem eller ha noget med dem at gjøre.

Rørende fin er forfatterens omtale av menighetens plikt til at elske og ære sine lærere eller dem, som taler Guds ord til dem. Han ber dem om at ihugkomme dem dag og nat, at søke deres nærhed for at bli forfrisket av deres ord «thi der hvor det, som hører herren til, blir talt, der er herren» (Kapitel 4).

Sidste kapitel indeholder den samme forventning om herrens snare gjenkomst for at holde dom og stifte messiasriket, som vi kjender saa godt fra evangelierne og brevene, og de samme spaadomme om en forfærdelig frafaldstid, der skal gaa forut for denne. Forfatteren formaner sine læsere at gjøre hurtige fremskridt, for at de

ikke skal rives med av den store frafaldsstrøm. Vi vet jo alle, at baade apostlerne og de første tiders kristne blev saart skuffede i dette haap. Men vi ser av dokumentet her, hvor seigt de kristne ogsaa den gang klamrede sig til denne forventning, og at den selv i det andet aarhundrede holdt sig like sterk og levede trods den oplevede skuffelse.

Uttrykkene som dokumentet bruker om antikristen og herrens gjenkomst er de samme, som vi kjender fra det nye testamente.

Disse yttringer har ikke nogen betydning for os nu, da de støtter sig paa en skuffet drøm. Men betydningsfuldt for os er det at vite, at det, som kalder sig nu *kristen ortodoksi,* var ukjendt for det andet aarhundredets mennesker.

Hvorhen stiler vor tids religiøsitet?

Man klager saa ofte over vor tids ungdom, at den er saa irreligiøs eller saa litet religiøs, saa lunken religiøs. «Kirkerne staar tomme, mens varieteerne og kafeerne fyldes. Litteraturen spotter med religionen, fremstiller karikaturer av den baade i prester og lækfolk og prediker rent ut kjødets og drifternes evangelium». Saaledes lyder klagemaalet. Og om end dette kan ha sin berettigelse paa enkelte steder og inden visse kredse, saa tror jeg dog ikke, at der er grund til at fortvivle. Man bør ialfald først undersøke grunden til et saadant særsyn, for at se om skylden fortrinsvis ligger hos ungdommen eller hos kirken. Og da kan det jo stille sig saa, at den bestaaende officielle kirke i den grad kan ha forstenet sig i gammeldagse troesformer og i mystiske ceremonier og i paastande, der staar i aabenbar strid mot videnskapens, historiens og kritikens sikkre resultater og har saa haardnakket og vedholdende nægtet

at løse paa baandene, gjøre indrømmelser og reformer, at netop den alvorligste, mest sandhetssøkende og frihetselskende ungdom har vendt den ryggen og søkt sin opbyggelse i stilhet *utenfor* de bestaaende kirkesamfund.

Den som fast tror paa Gud som den almægtige, alvise og alkjærlige fader, der styrer verdensløpet efter sine fuldkomne og sikkre love, han frygter ikke fremtiden. Han vet, at menneskeverdenen umuligt i længden eller som helhet kan forsumpes; men at den *har* utviklet sig og *vil* utvikle sig fremover og opover mot større lys og større forstaaelse, om end den enkelte person eller det enkelte folk kan ha misforstaaet og misbrukt sin mission og optaget raattenhetens tæringsstof i sig, der bringer fordærvelse. Om lysestaken ofte maa flyttes fra det ene folk til det andet, saa blir ikke lyset derfor slukket.

Likesaa sikker som utviklingens lov er i naturen, at træet vokser fra frø til stamme og krone, likesaa sikkert arbeider menneskeheten sig fremad fra vildmands-standpunktet til klar bevidsthet om sig selv, sit ansvar, sit kald, sine evner og sin bestemmelse. Lad os kun trygt lægge menneskehetens fremtid i Guds haand og saa søke hver for sig at bli hans redskaper, hans saamænd, der vil arbeide for retfærdighet og kjærlighet efter bedste evne, efter det syn

vi har og paa de aandens felter, hvor *vore* evner ligger.

Naar vi kaster et blik ut over den nuværende kristne verden, vil vi straks bli slaaede av en kjendsgjerning nemlig den, at de dogmatiske stridsspørgsmaal ikke længer indtager den plads, som de gjorde i det tredie og fjerde aarhundredes kirke, eller i skolastikens eller i reformationens tidsalder. Vi kan ikke godt tænke os nu vore hovedstæders bakere og murere og sjømænd og andre arbeidere diskuttere paa verkstederne og paa gaterne og i hjemmene med lynende øine og med hidsige gebærder om de to naturer i Kristus eller om treenighetslærens hemmelighet. Vi kan ikke tænke os paa vore prestemøter og missionsmøter, at det ene parti leier en hær av nævedygtige løsgjængere for at banke det nicænske konciliums beslutninger ind i motpartens stridige hjerner, saaledes som man kunde se det paa Konstantinopels gater og paa det 5te aarhundredes kirkemøter.

Vi kan ikke heller tænke os nu et møte av Europas lærdeste teologer, hvor man for fuldt alvor disputerer, om englene kan danse paa naalespidser eller ei, om hvorledes verdens frelse vilde teet sig, hvis Jesus var kommen til verden som en agurk og ikke som et menneske, om fete folk skulde være fete og magre magre i

opstandelsen og andre lignende «verdensopdragende» spørgsmaal, saaledes som man oplevede det i skolastikens tidsalder.

Man kan heller ikke nu tænke sig som paa reformationens tid, at folk raser mot hinanden som vilddyr, hænger, brænder, halshugger og drukner hverandre for avvikelser i læren. Vor tid og vore hjerner kan næsten ikke rumme og forstaa slikt, saalangt er vi utviklede bort fra den tids menneskers.

Idethele spiller ikke *læren* den enevældige rolle, som den gjorde i reformationens tid. Vi orker ikke nu at svælge yttringer som disse Luthers: «jeg beskjæftiger mig ikke med *livet* men med *læren*». «Vi handler ikke om *livet* men om *læren*». «Vi strider med papisterne ikke om *livet* men om *læren*». «Der ligger paa længst nær ikke saa megen vægt paa *livet* som paa læren». «*Slet lære* er tusind gange skrækkeligere end *slet liv*». Med livet tar vi det ikke saa strengt».[1]

Vi ser tvertimot, hvorledes det snart sagt i alle lande bryter og brækker i den gamle dogmatiks lærebygning.

Det er forgjæves, at man sætter brutal magt imot, det er forgjæves, at de forskjellige orto-

[1] Citaterne er tagne av Dr. Krogh Tonnings artikkel: den kirkelige opløsningsproces i Morgenbladet 1896, 443.

dokse samfund sætter kjætterretter og drager ind for skranken sine professorer og lærdeste mænd og jager dem. Sandheten vil have sin gang, og mot videnskapens og kritikens fremstormende geleder nytter ikke mure av gamle autoriserede paastande, naar disse ingen anden grund har for sig end det, at de er *gamle* og er *paastande*. Heller ikke nytter det at krype med alskens urimeligheter bak kirkens store skjermbræt: *mysteriet;* thi det vil vise sig, at mangt av det, som smykker sig med navnet mysterium, slet ikke er det, slet ikke er helligt engang, men meget mere hjernespind av teologisk spekulation.

Og selv blandt de prester indenfor statskirkemurene, som tier, er der ikke saa ganske trygt. Der er som en stiltiende overenskomst over hele linjen, at man ikke længer holder paa den gamle opfatning og forklaring av de gamle dogmer. I England var der saaledes alt for nogle aar tilbake et møte av liberalt sindede geistlige, hvor det blev enstemmig erklæret, at kirken følte trang til en mere utviklet religiøs tankegang især deleshet nu, da der foregaar en forfærdelig reaktionær bevægelse til fordel for dogmatisme og presteherredømme. Man uttalte frygt for, at kirken skulde ligge tilbake for sin tids intelligente tænkning, og man erkjendte, at

de nye opdagelser og undersøkelser havde kastet et saadant lys over mange dogmer, at disse trængte en omredaktion.

Den nu avdøde amerikanske prest Edvard Everett Hale gjør den bemærkning i en av sine taler at «intet er mere almindeligt at høre nu end den bemærkning av folk, som endnu offi-cielt staar i reformerte kirker, at ingen kalvi-nisme længer predikes i Amerika. At angribe derborte nogle av de 5 punkter av den strenge kalvinisme, hvoriblandt hører læren om, at nogle er forudbestemte til salighet, andre til fordøm-melse, er at ødsle sin ammunition paa en for-ladt festning. Ingen svarer paa vore skud».

Og en av den episkopale kirkes fornemste prælater har yttret om sine 39 artikler, at «dem har kun bokbinderen med at gjøre».

Og se paa mange uttalelser av vore norske statskirkemænd. Man merker, at den gamle dogmatiske trøie fra reformationstiden er bleven en tvangstrøie. Der kommer protest selv fra ellers ortodokse lutherske prester mot et og andet i de gamle dogmer.

Protesten er da især rettet mot den *bokstave-lige inspirationsteori*, mot den gamle opfatning av *blodforsoningen* og mot det evige *helvete*. Professorerne ved Kristiania universitet uttaler sig langt friere og mere indrømmende nu, end

de turde gjøre for en 30 aar siden. Den norske provst Bugge satte vist de ortodokse Kjøbenhavnere i forbauselse i sin tid ved aapent i sine foredrag dernede at uttale, at mangt i kirkelæren burde opfattes som provisorier, det vil sige midlertidige foranstaltninger, der ikke var skapte til at *vare* men at *falde*, naar de var gjorte overflødige.

Den *katolske* kirke indtar jo en vanskeligere stilling her, en stilling som vanskeliggjør, for ikke at sige umuliggjør, dens teologiske fremgang. Og det er, at den paa forhaand gaar ut fra som et fastslaaet utgangspunkt en ufeilbar autoritet i troessaker, nemlig paven. Man kan altsaa ikke røre sig, ikke slutte sig til et nyere og friere syn uten pavens sanktion. Fremgangen avhænger derfor av dennes personlighet. Den forrige pave Leo den trettende var jo, foruten at være en meget klok og intelligent mand, en forholdsvis frisindet mand, som havde øie for livets krav. Og det var ganske mærkeligt, at ogsaa han omfattede religionskongressen i Chicago i 1893 med stor interesse og sendte sin velsignelse gjennem kardinalen Gibbons, og at en stor del katolske biskoper og prester deltog i den.

Det viser selv i den katolske kirke trangen til samarbeide med andre, ikke alene kristne,

men ogsaa hedenske elementer for menneske-hetens fælles bedste.

Som det kraftigste forsøk til mere sammen-slutning og samarbeide mellem forskjellige reli-giøse samfund, staar religionskongressen i Chi-cago i 1893. Jeg tar ikke i betænkning at nævne den som den vigtigste religiøse begiven-het i det sidste aarhundrede.

Max Müller skrev om dem saaledes: «religi-onsmøtet i Chicago skal, trods alle et første forsøks brister, i historien staa som et mindes-mærke, et triumfmærke for alle, som i slægtled har arbeidet paa, at et saadant møte kunde blive muligt for alle, som lægger større vægt paa *religion* end paa *religioner*, og for alle, som tro, at mennesker kan erkjende visse store religiøse sandheter, saasom sandhetens hellighet, Guds faderlighet og menneskenes broderskap, uten at forstyrres i sine nationale traditioner, ceremonielle bruk og filosofiske uttryk. Møtet i Chicago gav uttryk for tanker, som langsomt har samlet styrke i alle verdensdele, en gjen-tagelse av Augustins gamle yttring, at i hver religion findes der nogen sandhet. Det blev en borgen for, at religionen, hvis maal det er at forene menneskehjerter i kjærlighet til Gud, ikke længer skal tillates at skille individer og hele nátioner i fiendtlige leire, rede til at slagte

hverandre til Guds ære, men at der herefter skal blive: «fred paa jorden og velbehag i menneskenes børn».

Naar jeg nu vil tillate mig, ledet av vor tids forskjellige uttalelser og av de historiske kjendsgjerninger, som raader i den kirkelige verden, at peke paa de spor, hvori jeg tror, at fremtidens religiøse vækst vil gaa, saa utgir jeg naturligvis ikke disse streifbemærkninger for uttømmende eller ufeilbare men som gjenstand for diskussion og kritik. Og den første store ting værd at lægge mærke til er da den, som ogsaa fik sit begeistrede uttryk paa Chicagoparlamentet: den religiøse verden er i grunden træt av dogmatisk kjævleri. Den længes efter samarbeide paa fælles grund. Den føler det modbydelige i at forfølge retskafne mennesker og fradømme dem kristennavnet, om de ikke længer vil tro paa et *evigt* helvete eller paa at brødet og vinen forvandles til Jesu legeme og blod i nadveren.

De forskjellige samfund vil heller indgaa en stiltiende overenskomst om at være enige i at være uenige i enkelte troesopfatninger for saa i gjensidig overbærenhet desto kraftigere at arbeide paa at gjøre godt. Dette har i Amerika ikke alene faaet utslag i det meget omtalte Chicagoparlament, der var som en toleransens

jubelfest, men ogsaa til dagligt bruk i det sam⸗arbeide, der allerede nu foregaar mellem de forskjellige sekter derborte. Ikke saa at forstaa, at alt er rosenrødt i Amerika. Der er nok av bigotteri og kjætterretter og intoleranse der og⸗saa. Men der er ved siden derav virkelige be⸗stræbelser for større venlig sammenslutning sek⸗terne imellem. Den unitariske kirke fører an i denne retning. Der var næsten ikke en uni⸗tarisk konferense derover de sidste aar jeg var der, uten at en Episkopalprest eller Baptist eller Methodistprest var indbudt til at være med og uttale sig fra platformen. En dag blev saaledes helt overgivet til frelsesarmeen, for at den skulde kunne utvikle sine ideer og sin hensigt med sit arbeide. I Boston har jeg selv siddet paa plat⸗form med prester av de forskjelligste troesbe⸗kjendelser i broderlig enighet. Methodister har opladt sin kirke for mig til foredrag, og da jeg engang oplyste presten om, at foredraget den aften vilde gaa stik imot hans kirkes opfatning, og at jeg derfor nødig vilde tale der for ikke at saare deres følelser, svarede han: «bryd Dem ikke om det, min herre, hver har ret til sin egen overbevisning».

Unitariske samfund har altid arbeidet haand i haand med de reformatoriske Jødesamfund. Og jeg kan ikke glemme mit indtryk av for⸗

bauselse, straks jeg var kommen ditover, ved at overvære en jubilæumsfest for William Ellery Channing, den amerikanske unitarismes fader, hvori en hel del ortodokse prester deltok, ut-talende at de vel var uenig med ham i teologi men dog takkede Gud for den velsignelsesrike indflydelse, han havde øvet paa hele Amerikas aandsliv.

Noget saadant var endnu umuligt oppe hos os. Her møtes sekterne endnu med bitterhet og fiendskap. Og naar det norske storting i sin ubegribelige visdom vel tillater Unitarerne at taales i Norge og nyte samme rettigheter som de øvrige dissentere, men dog ikke vil give dem ret til at bære *kristennavnet*, uagtet menigheten satte i sin konstitution, at den vilde «søke at hævde Jesu principer og leve op til dem» og uagtet dens valgsprog er: i hiken efter sandheten og i Jesu av Nasarets aand forener vi os for at tjene Gud og tjene os selv ved at tjene og elske mennesker» — ja da smiler jeg, ryster paa hodet og henflytter mig i tanken nogle aarhundreder tilbake.

Men utviklingen vil gaa ubønhørligt i ret-ning av mere toleranse og derfor av mere sam-arbeide, av at sætte det fælles store over det skillende mindre.

1) Fremtidens kirke vil derfor ikke mere

komme til at indta en fiendtlig eller mistænkelig stilling likeoverfor videnskapens og kritikens oplysninger. Den vil tvertimot aapne sig med glæde for det fulde dagslys og hilse hver ny opdagelse, som kan kaste lys over hittil mørke eller tvilsomme steder, med takk, selv om denne opdagelse skulde komme at slaa ihjel, hvad man hittil har troet som sandhet.

2) Den vil ogsaa i likhet med den aand, som var raadende paa Chicagokongressen, se glimt av sandheten i alle ædle hedningereligioner, ikke længer betragte dem som vanskapninger av kristendommen eller som djævelens verk, men se paa dem som sandhetsstraaler fra Gud, om end dæmpede ved muld og taake, sandhetsstraaler, som varmede og lyste for *den* tid og gav hvad *den* kunde taale, baaret frem gjennem mænd, der var Guds lysbud sendte til menneskeheten, og som endnu kan ha noget at lære os. Den kristne mission vil blive præget av dette syn og denne forstaaelse og ikke begynde med at fordre total forkastelse av folkenes fædretro som noget ondt og stygt, men finde ut sandhetskornene og dertil knytte sin videre forkyndelse. Den vil med andre ord ikke skille kristendommen ut som noget absolut enestaaende og modsat de forutgaaende religioner, men den vil se dens sammenhæng med dem, at de

forutgaaende religioner har forberedt jordbunden for kristendommen og været i mangt dens læremestre, at dens stifter, Jesus av Nasaret, ikke stillede sig fiendtligt til de forutgaaende religioner, men samlede deres brudte lysstraaler til et brændpunkt i sine ord og sit liv, og at vi kristne har valgt ham til vor leder og høvding, fordi han for os representerer den guddommeliggjorte menneskehet, om jeg tør bruke dette uttryk uten at misforstaaes, fordi hans *lære* indeholder de høieste idealer, og hans *liv* har virkeliggjort dem, fordi han med andre ord har vist os, hvad en sand Guds søn vil sige, det som vi alle er kaldede til at være.

3) Eget for fremtidens kirke vil ogsaa bli det, at *fornuften* ikke længer blir behandlet og banlyst som noget, der intet har med religionen at gjøre, at man ikke længer byr os at appellere som sidste instans enten til paven og koncilierne som den katolske kirke, eller til bibelen som den protestantiske. Dette sidste vil bli reduceret til hvad det er: en *paastand*, der ingen hjemmel har i virkeligheten. Den nyere bibelkritik har tilfulde paavist, at bibelen er en bok som alle andre med mange skrøpeligheter og feiltagelser og motsigelser, at den ikke representerer *ét* standpunkt men *mange*, saasom den strækker sig utover et tidsrum av mange hundrede aar

og er skrevet av forfattere, der bar frem sin tids synsmaater, at bibelens bøker fremstiller *en utvikling*, som altsaa utelukker det ufeilbare, en utvikling fra det lavere til det høiere, fra Moses til Jesus.

Den gamle bokstavelige inspirationslære er jo derfor nu forladt selv av ellers ortodokse teologer. Og dog ser man, at bibelen paa mange steder endnu omgives med *avgudisk* ærbødighet, dog risikerer man endnu paa religiøse diskussionsmøter at faa høre som de eneste beviser, der føres i marken, skriftsteder og atter skriftsteder brukte i flæng baade fra det gamle og det nye testamente uten at ta hensyn til, om det er Moses eller Jesus, Paulus eller Johannes, Jakob eller Judas, som siger det, uten at bry sig om til hvem eller ved hvilken leilighet ordene blev sagte. Den maate at diskuttere paa vil ogsaa efterhaanden forsvinde. Den foragtede og banlyste fornuft vil atter erobre sig sin plads som den gudgivne gave til menneskene. Og man vil indse, at intet kan i virkeligheten tilegnes av noget menneske som dettes eiendom — det være sig i det religiøse eller ikke-religiøse — ved noget yttre magtbud men maa prøves av hvert menneskes egen tænkeevne og samvittighet, før det kan gaa over i det menneskes aandelige kjød og blod.

4) Den halvt glemte lære om det «Guds ord» eller den «gudsfunke», som «oplyser hvert menneske, der kommer til verden» og hvormed det fjerde evangelium begynder, den maa atter blive levende og blive tyngdepunktet i fremtidens forkyndelse. Hvert menneske har gudmuligheten i sig til vækst, til at bli likedannet med Jesus, til at bli Gud lik, selv om denne spire begraves under dynger av raahet og synd. Og denne gudsfunke, der yttrer sig gjennem vor fornuft og samvittighet og følelsesliv, blir, naar alt kommer til alt, den eneste bestemmende faktor for, hvad hvert menneske vil og kan tro, ikke nogen yttre autoritet. Kundskap, kirkelære, ceremonier, bibellæsning, prækener, lærere, venner, livshændelser kan kun bli raadgivende, kun yde indtryk, kun hjælpe til at forme utviklingen, men den avgjørende bestemmelse har mennesket selv i sit selvvalg, ledet av stemmen i sit indre.

5) Vægten vil i det hele i fremtidens religion komme til at lægges paa *livet* og ikke paa *læren*, paa karakteren og hjertelaget, ikke paa kundskapen eller paa kirkeceremonierne. Troen vil ikke bli skilt fra livet, saaledes som den lutherske kirkeavdeling desværre, ledet av Luther selv, ofte har prædiket det. Der var jo dem av Luthers efterfølgere, som tilspidsede denne

deres yndlingsteori til den vanvittige paastand, at gode gjerninger endog var *skadelige* for saligheten. Troesformerne vil bli opfattede som *middel* ikke som *maal*, som drivende kraft til at meisle karakteren til dens høieste fuldkommenhet. Og den tro, som bedst kan gjøre det for mig paa mit nuværende standpunkt av utvikling, den blir den bedste tro for mig, uanseet dens navn. Fordi kristendommen — det vil sige *Jesu* kristendom, ikke teologernes — for os representerer det høieste ideal og derfor bedst er istand til at meisle vor aand til at bli en sand Guds søn og en sand Guds datter, derfor er vi kristne. I det øieblik vi alvorligt mente, at Buddha eller Muhammed representerte noget høiere end Jesus, burde vi bli Buddhister og Muhamedanere.

6) Paa grund av dette, at det er karakterens vækst opimot det at blive et godt menneske det gjelder, vil ganske anderledes end før vægten blive lagt paa menneskets *selvansvar*. «Hvad du saar, skal du høste» det blir grundloven for alt menneskeliv nu som altid. Menneskets frelse blir ikke gjort avhængig av yttre midler, der skal virke paa det tvingende og troldomsmæssigt, hverken daap eller nadver eller virkningen av Jesu blod; men gudsfunken i mennesket maa saa at sige formæle sig med Guds kraft utenfra,

der strømmer til det ikke blot gjennem kirke-ceremonier og prestens ord, men gjennem alt, som er rent og skjønt, musik, kunst, litteratur, videnskap, samtale, livshændelser. Alt dette kan være Guds engle i forklædning, der er sendte for at virke paa hvert enkelt individ; men hvert menneske bestemmer selv, om det vil la denne Guds kraft virke paa sig eller ei. Man kan stænge selv den sterkeste sol ute. Og eftersom mennesket selv er og vil, drager det til sig og samler om sig gode eller slette indflydelser, her fra jorden eller fra aandeverdenen, der saa igjen paavirker det til gode eller slette valg.

Men gjennem *selvvalg* gaar veien. Man kan bli ledet hen til valgets dør, men om man vil gaa gjennem døren, bestemmer en selv. Skal menneskets adelskap, dets frie vilje, opretholdes, saa kan alle indflytelser, de komme fra Gud, Jesus, kirke, ceremonier eller fra hvilketsomhelst, kun som sagt blive raadgivende, paavirkende, aldrig brutalt tvingende. Derfor vil fremtidens kirke vende sig mot hvilketsomhelst dogme, der vil forsvare, at en anden har gjort alting *i mit sted*, at mit liv og mine gjerninger intet har at betyde for Gud, men at jeg bare har at gjemme mig bak Jesus som bak et skjermbret, som Luther uttrykker det, saa skal Gud ikke se paa mig men bare paa Jesu fortjenester, og

jeg faar smette ind gjennem himmelporten holdende fast i hans kjortel. Det er utroligt, at saadant kan ha blevet forkyndt og troet av ellers aandsvakte mennesker; thi i virkeligheten blir det jo intet andet, end at man skal søke at *narre* Gud, saa han ikke skal se hen til, hvad som virkeligt *er* men bare hvad som *synes*. Fremtidens kirke vil dømme dette ikke alene som barnagtigt men som umoralsk og som en letfærdig tale om Gud. Man vil og finde, at Jesus aldrig har lært noget saadant.

7) Idethele vil fremtidens teologi ikke gaa ut paa at spinde nye dogmer eller at forsvare de gamle men at bringe kristendommen saa meget som muligt hen til dens oprindelige enkelthet. Den vil arbeide paa at erobre Jesus tilbake for menneskeheten som dens fulde eiendom. Den unaturlige og saa kunstigt opkonstruerede teori om de to naturer i Kristo vil efterhaanden dø selvdøden som en saadan teologisk byting fortjener. Man ser tegn paa dette i, at selv ortodokse teologer utgir skrivter, som betoner saa sterkt og saa sandt Jesu fulde menneskelighet, at de paadrager sig sine kollegers mistanke og bebreidelser for at ville skyde hans guddom aldeles til side. Dogmet om Jesu guddom er jo utsprunget av menneskenes taknemlighets- og beundringsfølelse for helten av Nasaret, en

beundring, der har utartet til tilbedelse. Den er uttryk for menneskenes trang til at drage Gud tæt ind til sig og gjøre ham menneskelig og mere forstaaelig. *Motivet* er saaledes *skjønt*, men spørgsmaalet blir, om resultatet er *sandt*. Menneskene taaler likesom ikke de enkle like linjer. De vil utpynte og utsmykke sandheten med sine egne fantasier.

Spørsmaalet om Jesu person tror jeg nok endnu en tid vil blive svævende. Av nogle vil han fremdeles betragtes som Gud, uanseet om man derved uvægerlig vil komme at forkynde *to* guder. Mange menneskers fromhet er endnu saaledes indvævet i dette dogme, som de er oplært i fra barndommen av, at de ikke tør slippe det, hvor fornuftstridigt det end synes dem.

Av andre vil Jesus bli betragtet som et *overnaturligt* menneske, en slags halvgud, atter av andre som et fuldt, helt og fuldkomment menneske. Men *det* vil alle være enige om at betone hans menneskelighet mere og mere, selv under hans tænkte guddomskaape, at elske ham mere og mere og følge ham bedre og bedre. Og det er jo dog det vigtigste. I sammenhæng hermed vil jeg ikke undlate at citere, hvad den nu avdøde ansete professor ved Kristiania universitet, Petersen, som dog ingen vilde anklage

for kjætteri, skriver i sin lille traktat om Jesu guddom. Det viser, hvor langt mere fritalende vort universitet nu er bleven end for en 30 aar siden, og hvor det nærmer sig sandheten, selv hvor denne medfører et brudd med den gamle opfatning av spørgsmaalet. Petersen skriver: «der var jo — det vet vi alle — en tid, da der ikke var tale om nogen Kristi guddom. Paa den tid, da Jesus først optraadte, kjendte Guds folk blot én Gud. Det var Jahve. Og foruten ham kjendte og anerkjendte det ingen. Jesus selv var den gang fuldkommen ukjendt i sit folk. Kun den snevre familie gjemte de mærkelige tildragelser ved hans fødsel. Saa optraadte han som lærer og samlede en liten discipelskare om sig. Han lot dem forstaa, at han var den Messias, Gud havde lovet. Hans disciple troede paa ham. De troede, at han var Messias, de kaldte ham derfor «Guds søn» og «Israels konge» (Joh. 1, 49). Men den gang ansaa de ham derved dog ikke for nogen guddommelig person, hverken Nathanael, som sagde disse ord, eller Peter eller Johannes eller nogen av dem.

Fra denne tid blev hans navn kjendt ut over hele folket. Det delte sig i to store leire, en for ham, en mot ham. Den ene ansaa ham for en djævelens utsending, den anden for en

profet, delvis endog for Messias. Men at han skulde være et *guddommeligt* væsen faldt ingen av dem ind, hverken folket eller disciplene».

Professoren søker rigtignok siden at bevise, at efter Jesu død gik det op for hans disciple, at han havde været «en selvlysende sol», følgelig guddommelig, og at de derfor forkyndte ham som saadan. Og han vil slaa fast at «saalænge der har været kristelig tro og kristelig kirke til, har dette været dens grundtro, at Jesus Kristus, dens herre og frelser, er en guddommelig person».

Heri er jeg dog aldeles uenig med professoren, og ikke jeg alene, men mange av vort aarhundredes lærdeste og frommeste teologer. Og jeg synes, at det bevis, han fører for sin paastand, er yderst svakt og slet ikke overbevisende.

Professoren anbefaler at læse bibelen for at overbevise sig derom. Jeg har fulgt hans anvisning, men desværre fundet netop det motsatte. Trods evangeliernes forskjellige meninger om mange ting og deres kritikløshet i at optage selvmotsigende sagn om Jesu person, er de dog enige i *ikke* at erklære Jesus for Gud, enige i bestemt at *adskille* ham fra faderen og *underordne* ham denne.

Hvorledes kunde der ogsaa opstaaet en saa rasende strid just om dette punkt inden kirken,

en strid der avgjordes tildels ved brutal magt og keiserligt magtsprog, hvis Jesu guddom havde været kirkens grundtro fra begyndelsen av?

Derfor blir det ogsaa saa uretfærdigt at gjøre dette dogme som skillemærke mellem kristen og ikke-kristen.

8) Trods det jeg sagde, at sekterne for fremtiden vil la de skillende troesopfatninger bero og forene sig om det fælles, kan det dog ikke hjelpes, at flere av de gamle dogmer vil underkastes kritik og tilsidst *officielt* forlates, likesom de alt er *privat* forladte. Blandt disse vil jeg da først og fremst nævne den *kalvinske predestinationslære*, hvorefter nogle fra evighet av er utvalgte til salighet, andre til fordømmelse. Denne lære er saaledes i motstrid med al tanke paa Guds retfærdighet og kjærlighet og med al menneskelig følelse, at den vil falde av sig selv, naar menneskene tør vove at tænke i det religiøse. Den har jo heller aldrig været antaget av den *lutherske* kirkeavdeling.

Det samme gjælder læren om et *evigt* helvete. At Gud efter en saa kort prøvetid som disse 60—70 aar hernede skulde dømme nogle mennesker til evigt helvete og andre til evig salighet trods det, at forholdene hernede paa jorden har været saa ulike, at nogle er fødte og har henlevet sit liv i fattigdom og elendighet, andre i

velstand og under kjærlige omgivelser — det er i selv urimeligt og avsætter med en gang Gud som almagtens og alkjærlighetens herre. Vil man fastholde Gud som indbegrepet av retfærdighet, godhet og kjærlighet, saa maa man og fastholde, at *fra Guds side* naar *tilbudet* om opreisning selv ned i de dypeste avgrunde og ut over alle tider, at der saaledes hverken findes tid eller rum, hvor hans kjærlighet ikke naar og *vil* naa. Fastholder man paa den anden side, at mennesket tar sin skjæbne i sin egen haand, og at alt beror paa menneskets selvvalg, da Gud ikke kan eller vil *tvinge* en fri aand til noget mot dens vilje, saa munder denne antagelse ut i den *mulighet*, at mennesket *frivilligt* vælger helvetet. Dette maa vi og fastholde er tilfælde. Saalænge mennesket *vil* være usaligt og ikke ønsker at komme op av det uføre, hvori det ligger, ved anger og selvarbeide, saalænge vil det vedbli at være i usalighet eller i et helvete. Helvete er nemlig kun et navn paa en usalig tilstand. Stedet er likegyldigt, enten det er her eller hinsides. Et helvete er hvert sted, hvor den lidelsens fortærende ild brænder, som mennesket har bragt over sig selv ved synd, og som ubønhørlig følger synden i hælene.

Men at dømme, at denne tilstand skal for nogle være evigt ifølge en *Guds straffedom*,

uagtet synderen gjerne vilde slippe ut og angerfuld vrider sine hænder, det er umoralskt, det avsætter Gud som et fuldkomment væsen.

Derfor er det et glædeligt tidernes tegn, at 4000 delegerede til bibelgranskernes kongres, som holdtes i Washington i Juli maaned dette aar, vedtok enstemmigt, at noget *evigt* helvete ikke eksisterer. Samtidigt vedtoges en resolution, hvori alle protestantiske prester anmodes om at opgi læren om den evige pine i svovelpølen. Kongressen uttalte som sin mening, at størsteparten av presterne ikke tror paa evigt helvete; men de er bange for at bli beskyldte for vranglære, hvis de meddeler sine menigheter dette.

9) Idethele vil fremtidens teologi søke at rense begrepet Gud for alle de smudspletter, som menneskene i velment iver har sat paa det. Al denne tale om Guds vrede, der ikke kan forsones, før den uskyldige Jesus blir slagtet som et andet offerlam, al denne utidige snak om, at Jesu fortjeneste skal *overføres* paa os, *indpodes* i os — den er aldeles uforsonlig med vor tids intelligens, med vor tids retsbegrep og følelse. Vi kan ikke paalyve vor Gud noget, som mellem mennesker vilde dømmes som moralsk uværdigt. Det nytter ikke her at krype bak ordet *mysterium;* thi det kan ikke bevises, at dette er noget mysterium.

Det kan hellere kaldes et teologisk opspind. Og ethvert saakaldt mysterium, der gjør Gud uretfærdig og hevnsyk, vil forkastes av alle fremtidens retskafne mennesker. Jesu frelsergjerning vil herefter ikke lægges i noget *utvortes* som utgydelsen av hans blod men i den renhet og smeltende kjærlighet, der lyser ut fra hans ord og liv, og som kan tænde i brand gudsfunken i os. Mange av disse med vor tids tænkning og følelse uoverensstemmende dogmer vil som sagt dø selvdøden. Det vil sige, presterne vil ophøre at tale om dem, og menigheten vil ophøre at interessere sig for dem, og snart vil de være, som om de ikke havde eksisteret. De vil kun gjenlyde som et ekko fra en eller anden fjelddal av en eller anden omreisende lækpredikant, der trænger lidt sterke saker for at ruske søvnige tilhørere op av deres sløvhet og pirre deres nerver.

10) Derimot er der en anden ting, som mere og mere vil vække presternes opmærksomhet og sluke deres interesser, og det er de mangfoldige livets kampe, hvor de smaa og undertrykte maa stride for sin eksistense og sin ret som mennesker. Kirken har før utilbørligt ladet disse livets krav ligge for at kjævles om læresætninger. Det praktiske liv hørte ikke ind under religionen, tænkte man; det fik bli fyr-

sternes og statsmagternes sak. Nu vil man der≈imot indse, at disse tings ordning ikke alene *hører til* religionen men *er* religionens sande utøvelse. Nødvendigheten av at maatte stifte *ethiske* selskaper ved siden av kirkerne, selska≈per hvor al vægt lægges paa det at lindre sam≈fundets nød og skape retfærdigere tilstande, viser, hvor kirkerne hittil har forsømt sin plikt, den at være samfundenes salt, den at forsvare og gjøre broderkjærligheten levende i landene. Jeg er enig med den prest, som har yttret, at det sociale arbeide vil bli det, som vil forene sekterne.

Og disse spørgsmaal, som mere og mere vil optage presternes interesse, er da for det første: *arbeiderspørgsmaalene.*

Det maa indrømmes av alle, at arbeiderspørgs≈maalene ikke er ordnede, før de er ordnede *ret.* Ingen midlertidige surrogater vil hjælpe. En retfærdig ordning, som tilfredsstiller alle ret≈tænkende mennesker, er det som fordres. Men dette er en svær opgave og ikke at løse paa et aar eller to. Forholdene er blevne saa indvik≈lede, at det blir vanskeligt ikke at komme at gjøre tilsyneladende vold paa en eller anden maate. Den endelige ordning maa komme at gaa gjennem mange mislykkede forsøk og neder≈lag, før seiren er vunden. Den maa kræve en

gjennemgaaende forandring av folks tilvante synsmaater. Den vil møte protest og opposition fra mange hold. Men en ting maa man kunne enes om allerede nu, og det er utgangspunktet, hvorfra der bør arbeides, og det er da:

1) Det maa erkjendes billigt, at enhver, som kan og vil arbeide, og som virkelig arbeider, det være med haand eller aand, bør derved kunne sikkre sig en menneskelig og hyggelig eksistense.

2) Det maa indrømmes, at et menneskes arbeide ikke maa forvandles til et overanstrængende slit, men at døgnet blir retfærdig fordelt mellem arbeide og hvile.

3) Det maa indrømmes, at det faktiske forhold, som endnu overalt eksisterer, at enkelt mand ved at slaa under sig gruber eller store grundeiendomme eller ved at grunde lønnende fabrikvirksomhet, kan bli mangemillionær, mens hans arbeidere, de som bringer skattene op i dagen og paa markedet for ham, fører en sultetilværelse — det kan ikke være overensstemmende med kristelig moral eller med retfærdige grundsætninger om ret fordeling av arbeidets frugter.

4) Vanføre, syke eller de, som ved ulykkestilfælde er blevne udygtige til arbeide, bør forsørges av det offentlige.

5) *Nødtvungen* fattigdom bør ikke eksistere i et kristent samfund.

Disse faa grundsætninger synes jeg alle ret-tænkende mennesker kunde blive enige om, saa faar man overlate den endelige ordning til frem-tiden. At frivillig forsakelse og opgiven av ret-tigheter vil komme til at spille en stor rolle her er sandsynligt. Broderkjærlighetens pligt maa gripe menneskesindene med begeistring, som vi f. eks. saa det gjort ved den store franske re-volution den 4de August 1789, da adel og geist-lighet kappedes om frivilligt at frasige sig sine rettigheter for sine smaa og undertrykte menne-skebrødres skyld.

Den anden store sak, hvorpaa fremtidens kirke vil ha sine øine henvendte er at skaffe *kvinderne* helt ut sin ret. Den ene halvpart av menneskene har hittil været uretfærdigt behandlet. De har ikke havt like ret for loven, ikke samme rettig-heter i samfundet som den anden halvpart. Hvorvidt de vil bruke sin ret blir en anden sak, men de skal ha den. I retfærdighetens navn maa man fordre like adgang til utdan-nelse, like betaling med mændene for samme arbeide, like stemmeret, fuldkommen jevnbyr-dighet i alle dele.

Kvindesaken har jo skudt en frodig vækst her i Norge og paa mange felter alt seiret. Man

vil jo nu endog slippe kvinder ind baade i stortingssalen og i landets embeder — undtagen i kirken. Prester faar de altsaa endnu ikke lov at være. Dette smiler jeg av, som har seet og kjendt saa mange prægtige og dygtige kvindeprester i Amerika. Det vil bare bli et tidsspørsmaal, naar denne skranke falder her i Norge.

Den tredie store sak, som fremtidens kirke vil opkaste sig til banner fører for, blir *fredssaken*. Kirken maa ophøre med at velsigne krigsfaner og holde takkefester for vundne slag, maa ophøre med at paakalde Gud som herren Zebaot eller hærskarernes Gud. Kirken maa indse, at det at slagte ned uskyldige mennesker i tusindvis er blodig synd, at mord i massevis ikke kan forsvares, hvor det at slaa et eneste menneske ihjel medfører lovens strengeste straf, at krig er en vederstyggelighet, at militarismens aak er det værste av alle samfundsaak, fordi det sprænger nationernes bæreevne og utsuger deres marg. Alle disse krigsplaner og rustningsforsøk forraaer menneskenes tankegang. Bestræbelserne bør derfor gaa ut paa ved voldgiftsdomstole at sikkre freden saaledes, at de smaa nationer i alle fald trygt i sin tid tør nedlægge vaapnene.

Det at stifte fred paa jorden maa i det hele

bli kirkens opgave, at skape mennesker som vil sætte sig til maal at gjøre Guds vilje istedetfor at slaa hverandre ihjel.

Naar vi i en sum skal søke at samle, hvori fremtidens kirkes livsbetragtning kommer at skille sig fra nutidens, vil det bli væsentlig dette:

1) Den vil ha et mere utvidet syn paa *Guds aapenbaring*. Den vil fastholde, at Gud til *alle* tider har aapenbaret sig foruten gjennem naturens love ogsaa gjennem de enkelte mænd og kvinder, som dels paa grund av sin fremskudte viden, dels paa grund av profetisk inspiration har været Guds lysbud til sin tid.

Den vil fastholde, at denne slags aapenbaring, profetveien, ogsaa gjelder kristendommens stifter Jesus av Nasaret, og kan fortsættes *efter* hans tid, likesom den har eksisteret *før* hans tid. Derved blir kristendommen optagen som et led i religionernes krans, ikke som noget i alle dele ufeilbart, dalet paa en underfuld mysteriøs maate ned av himlen. Den blir noget, der er undergivet utvikling og vækst som alt andet i verden. Jesus er ikke undtaget fra denne. Han var saaledes ikke ufeilbar i alt, hvad som angaar naturkræfterne og deres videnskabelige anvendelse. Vor tids opdagelser staar jo i saa maate langt over hans tids. Ja der kan være ting,

hvorover han maaske nu vilde yttre sig anderledes end den gang, da han talte paavirket av den essæiske tankegang, f. eks. om kjærligheten og ægteskapet og skilsmissen. Men Jesus gjentok paa en klarere og bestemtere maate de evige grundsandheter, som har lydt utover verden fra dens første tid, satte dem paa en ganske anden praktisk maate ind i livet som en drivende og livgivende magt, nævnte de principer, som skal kunne skape menneskenes evige lykke og forvandle jorden til et «himmerikes rike», og levede selv tro disse principer, ja gik i døden for dem.

2) Al denne tale om Jøderne som det særskilte eiendomsfolk og om hedningerne som Guds stedbørn, der fik vandre sine egne vilde veie forladte av Gud, saasom forfatteren av Epheserbrevet skildrer det (Eph. 2, 11 fg.) — det vil forsvinde av fremtidens teologi. Man vil forstaa, at Gud ikke holder stedbørn men elsker alle sine skapninger like.

3) Fremtidens kirke vil endvidere komme at fastslaa *aandens personlighet* hos hvert menneske og dens uavhængighet av far og mor, der alene har vævet det kjødhylster, hvori aanden skal bo hernede paa jorden. Den vil derfor ogsaa fastslaa, at likesom aanden er kommen ned fra himlen for at gaa i jordens skole, saa vil aanden, naar dens hus falder ved, hvad vi

kalder døden, atter gaa tilbake til det sted, den selv har beredt sig gjennem sin utvikling, for saa at fortsætte denne enten opad eller nedad gjennem selvvalg som før men under andre betingelser end jordens. Den vil fastholde, at aanden som en funke av Gud ikke kan dø, men vil utvikles, til den har naaet sin fuldkommenhet, den at være Gud lik. Den gamle lære om alle tings gjenforening til Gud, eller som Paulus uttrykker det, at Gud «skal blive alt i alle», den vil optages igjen paa kirkens program anderledes bestemt end nu. Om *hvorledes* denne utvikling foregaar, vil der endnu en tid herske forskjellige meninger, men *lovene* for den blir altid de samme her som hisset, at aanden blir raadet, hjulpet, formanet, undervist, men maa gjøre sine avgjørende valg selv i fuld frihet. Den gamle lære om *reinkarnationen* eller at denne aandens utvikling for de fleste menneskers vedkommende kommer at foregaa gjennem flere jordliv hernede, den vil mere og mere erobre sig rum.

4) Der er trin i saligheten, som der er det i lidelsen eller usaligheten. Et lidet kar kan ikke rumme saa meget som et stort, og hver kan kun mottake saameget, som han kan rumme. «I min faders hus er der mange værelser» sa' Jesus. Den fuldkomne salighetstilstand vilde jo bli et

helvete for et uutviklet menneske, vilde dræpe eller lamme det, likesom et for stærkt lys vilde lamme øienerven.

«Ingen kan se Jahve uten at dø» sagde de gamle Hebræere. Kjærligheten vil netop tilmaale enhver, efter som han kan taale. Den meningsløse tale om at den, som *tror ret*, det vil sige, saa som hans kirkesamfund eller prest siger, skal ved døden gaa like op til Jesus og svinge palmegrene og synge lovsange, mens de, der ikke tror ret, skal gaa til en evig fordømmelse, den vil efterhaanden forstumme, og man vil ikke kunne forstaa, at intelligente og moralske mennesker nogen tid har kunnet holde den.

5) Den meningsløse tale om at vort døde og opløste kjødlegeme engang skal opstaa og gjenforenes med vort aandelige legeme, vil ophøre. Kjødlegemet her var jo bare et midlertidigt hylster for vor aand, og naar det efter døden dels er opløst i jorden, dels er fortæret av ilden eller begravet i havet og er opsuget og har vandret over i andre former og er blevne bestanddele av andre livsatomer, hvorledes kan det da samles sammen uten at forstyrre eller ødelægge andre livsyttringer, og til hvad nytte skulde dette være? Aanden lever jo efter døden fri og frank i sit astrale legeme, der passer til de astrale sfærer, hvori det da færdes.

Hvad skal det saa med et legeme No 2? Det har ikke bruk for noget andet legeme end det, det har. Og gaar aanden ned til et nyt jordliv, faar det jo et nyt kjødhylster, der væves av dets daværende far og mor. Derfor skiller jo ogsaa Paulus, som forstod dette, skarpt mellem det kjødelige legeme og det aandelige legeme og forsikkrer os om, at kjød og blod ikke skal arve himmerikes rike. Naar de nytestamentlige forfattere taler om opstandelse, mener de al-tid opstandelsen fra Scheol, det underjordiske sted, hvor de efter den jødiske folketro mente, at alle aander var i forvaring, indtil Jesus Messias befriede den. De taler ut av disse forutsætninger og ut av sit billedsprog. De tok jo feil i dette, da der intet Scheol eksi-sterer; men nogen legemlig opstandelse av de døde kropper lærte de ikke. At Jesus var op-standen vil altsaa blot sige, at hans aand var stegen op av Scheol, og som bevis paa dette havde vist sig flere gange materialiseret, saa alle nærværende kunde se ham.

Og saa vil da omsider den tid komme i en lang, lang fremtid, da ikke alene de kristne sekter staar som venner, men at de ogsaa ut-strækker sin favn mot alle andre religionssam-fund, der kan staa med dem paa den fælles brede grund, den som Jesus selv erklærede som

summen av loven: kjærlighet til Gud og kjærlighet til næsten, den tid, da Guds kirke blir samlingen av alle gode mennesker i alle nationer, alle der er gjennemtrængte av kjærlighetens aand. Da vil den kristne kirke gjøre den opdagelse, at det at *være god* og at *gjøre godt* er summen av al religion, den opdagelse, at Jesu kirke ikke var nogen *sekt*kirke eller *teolog*kirke men *broderkjærlighetens store samfund paa jorden.*

Indhold:

Hvem har seiret i vor officielle kristendom, Jesus eller Farisæerne? 9
Hvad de tolv apostle lærte 55
Hvorhen stiler vor tids religiøsitet? 95

DIGTE

AV KRISTOFER JANSON

UTGIVNE PAA HANS SYTTIAARIGE FØDSELSDAG

· 1841 · FEMTE MAI · 1911 ·

„Jeg tænkte mere paa Janson end paa nogen anden, dengang jeg tegnet Sang i „Over Ævne"; i fin hensynsfuld kjærlighetskraft, i offermot og glæde tok jeg ham til Mønster," — disse Bjørnsonsord om Kristofer Jansons menneskevæsen, om hans lyse og freidige sinds renhet og varme forklarer os den stilfærdige, men sikre magt i hans frigjørelses- og fremskridtsarbeide. En mere uselvisk mand har vor litteratur aldrig eiet. Som digter, som folkeskribent og som taler har han altid og uten avkortning stillet sine rike evner til tjeneste for de ideer, han har omsluttet med sin tro og begeistring.

„Saamanden" kaldte han det tidsskrift, han engang utgav. Ikke bare her, men under hele sin virksomhet — som nu snart strækker sig over et halvt aarhundrede — har han været saamanden. Og det er ikke mindst gjennem sin digtning, han

har utført sit betydningsfulde rydningsarbeide og har saaet nye, frugtbringende tanker ut blandt Nordens folk. Hvor frisk og sterk hans evne til at gi tidens store spørsmaal liv i skikkelser og skjæbner like til denne dag har holdt sig, viser bøker som „Ensom“ og „Gjorde hun Ret?“ De har vækket til eftertanke og har fremkaldt ordskifte som faa andre bøker fra de senere aar.

Kunstnerisk set har Kristofer Janson ofte ydet det fremragende. Han har skrevet fortællinger og digte, der ved sin menneskeforstaaelse, sin stemningsrigdom og sin klassisk rene, fuldstændig uaffekterte form indtar en meget høi plads i vor litteratur. Høiest er han vistnok naadd i sin lyrik, og det er derfor med rette han nu til sin syttiaars-dag utgir en samling digte.

En bok som denne er det sikkert ikke faldt i mange syttiaariges lod at utsende. Frisk og vakker er den, rik paa tanker og paa stemning, fyldt av varm, levende menneskelighet, — et fuldtonende uttryk for en av vor litteraturs fineste og bedste personligheter. En mere kjærkommen gave end denne digtsamling, hvori vi har ham selv lyslevende, kunde Kristofer Janson ikke skjænke sine mange læsere rundt om i Nordens lande.

„Sin syttiaarige fødselsdag feirer han med utgivelsen av et stort bind vers, som vil bli mottat med erkjendtlig glæde av hans trofaste publikum. Det er en rik bok — ingen enkelt av hans mange gir et saa levende indtryk av den gamle digters sind og rummelige hjerte. Indledningsdigtet er en eneste tak for livets gave.“ *Carl Nærup i T. T.*

Gjorde hun Ret?

To Ægteskabshistorier
av Kristofer Janson

Fjerde oplag, 3 kr. heft., 4 kr. 50 øre indb.

Den alderstegne norske digters her foreliggende nye Bog er en af dem, der sætter Problemer under Debat og giver Anledning til Diskussion, hvad han aabenbart har været sig fuldt bevidst og ogsaa har givet Udtryk i det Spørgsmaal, der er sat som Fællestitel for de to Ægteskabshistorier. Overalt, hvor de læses, vil de sikkert blive drøftet og fremkalde lige ubetingede Udtalelser pro et contra alt efter den Læsendes Livsanskuelse og hele Syn paa Ægteskabets Betydning baade for den enkelte og for hele Samfundet. „Berlingske Tidende".

Der er noget av den ældre litteraturs kamp- og lurtoner over Kristofer Jansons „Gjorde hun Ret?" Uten at ta parti har Janson git os en særdeles interessant og alvorlig bok — av dem, som ikke bare er til underholdning. Den vil bane sig sin egen vei og vække mangen én til eftertanke. „Intelligentssedler".

Han er problemernes mand, som modig gir sig ilag med de tanker, som nu kræver løsning. „Dagbladet".

Djærvt og klart er i disse Fortællinger Menneske sat op mod Menneske, Pligt mod Pligt. De modsatte Kendsgerninger lægges frem for Læseren med samme Samvittighedsspørgsmaal. Og hver maa svare for sig selv. Det er Jansons Fortjeneste, at han tvinger én til at tænke og svare. „København".

— i sin skildring av de psykologiske kollisioner og situationer stiller han det saa klart og skarpt, at vi tilfulde forstaar valgets vanskeligheter og — med levende interesse for personerne og deres livs skjæbne — gripes av dets alvor. „Verdens Gang".

GYLDENDALSKE BOGH. · NORD. FORLAG

KRISTOFER JANSON

		Heftet	Indb.
FRA NORGE....................	1868	Utsolgt	
HAN OG HUN (12 oplag)	1871	0.75	1.35
MARIT SKJØLTE	1877	1.50	2.75
DEN BJÆRGTAGNE	1878	1.25	2.50
VORE BEDSTEFORÆLDRE	1882	Utsolgt	
PRÆRIENS SAGA (2 oplag)	1885	0.75	1.35
NORDMÆND I AMERIKA	1887	Utsolgt	
ET ARBEIDSDYR	1889	0.75	—
BAG GARDINET................	1890	Utsolgt	
FRA BEGGE SIDER HAVET (2 oplag)	1890	3.—	4.25
SARA	1891	4.80	6.—
DU ER KJØD AF MIT KJØD	1895	0.50	0.75
MIDDELALDERLIGE BILLEDER	1901	2.50	3.50
ENSOM........................	1903	3.50	—
ALF PAVE og andre Fortællinger ...	1904	3.50	5.—
MANGESLAGS KJÆRLIGHED	1906	3.75	—
LUDVIG HETZER OG HANS KAMPFÆLLER. Billeder fra Reformationstiden	1907	4.50	—
BONDEFORTÆLLINGER I—II	1908	5.—	8.—
HJØRDIS. Billeder fra Nordland (2 oplag)	1909	0.75	1.35
GJORDE HUN RET? (4 oplag)......	1910	3.—	4.50
DIGTE	1911	3.50	5.50

Centraltrykkeriet Kristiania

Depotbiblioteket

99sd 01 739